

de STRAADkrant

Initiatief van Bosch Slabbers landschapsarchitecten in samenwerking met Buro Bergh, Gemeente Den Haag, Gemeente Rotterdam, Hoogheemraadschap van Delfland, Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard, Rebel, Stichting RIONED, VP delta, Stichting Rondom GWW en STOWA.

van straat naar straaD

Waar liggen de kansen om de straaD te realiseren?

Geveltuinendag in de Robert Fruinstraat in Rotterdam, oktober 2016

Abonnement op zonnepanelen

Uit: Binnenlands Bestuur, februari 2017

Overijssel gaat experimenteren met abonnementen op energiebesparende maatregelen voor koopwoningen. Particuliere woningbezitters kunnen hun huis isoleren, zonnepanelen of een warmtepomp plaatsen zonder zelf geld te investeren. Ze betalen het abonnement, krijgen een lagere energierekening en worden uiteindelijk eigenaar van de energievoorzieningen. Het woningabonnement is vastgelegd in een City Deal.

Samen schakelen

Uit: transitiontowns.nl, februari 2016

Er is een Nederlandse versie gereed van het in Groot-Brittannië succesvolle project Transition Streets. Samen Schakelen gaat het project heten. De aanpak is eenvoudig en effectief: 5 tot 10 mensen uit dezelfde straat, buurt of wijk gaan in 7 bijeenkomsten en de tussenliggende perioden hun leven en huishouden themagewijs duurzamer maken. Er wordt bespaard op zowel geld als CO₂-uitstoot.

Meer ruimte voor Experimenteren

Uit: www.rijksoverheid.nl, juni 2016

Het kabinet geeft gemeenten meer ruimte om te experimenteren in wet- en regelgeving. Naast experimenteerartikelen in diverse regelgeving komt het kabinet nu met een algemene Experimentenwet. Dit stelt gemeenten in staat om voor een bepaalde periode af te wijken van wettelijke bepalingen om zo maatschappelijke opgaven beter en innovatiever aan te pakken. Het doel hiervan is om te onderzoeken of alle wetten en regels wel echt nodig zijn, of ze eenvoudiger kunnen of zelfs kunnen verdwijnen. De ministerraad heeft hiermee ingestemd op voorstel van minister Plasterk van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Straten
Transformeren
Ruimtelijk
Adaptief
Aantrekkelijk
Duurzaam

Het is de ambitie om elke straat in Nederland, in het bestaand stedelijk gebied, om te vormen van straat naar straaD. Het doel is om samen met de bewoners straten adaptief, aantrekkelijk en duurzaam in te richten met oog voor de eigenheid van de plek.

De eerste straaDkrant (2016) laat uitgebreid zien wát er mogelijk is, van geveltuin tot kabelgoot, van waterschutting tot beweegtegels. Integrale maatregelen die de leefbaarheid verhogen.

De krant is met veel enthousiasme ontvangen en er zijn inmiddels 3000 exemplaren verspreid. Hierop kregen we veel vragen over de praktische haalbaarheid van deze ambitie.

Deze tweede krant laat zien **hóe** we de straaD kunnen realiseren:

- wie begint?
- hoe speel je slim geld vrij?
- hoe werk je samen met de markt en bewoners?
- hoe verander je gewoonten?

Je leest de antwoorden in deze krant. Laat je inspireren en ga aan de slag!

de straaD voor een beter leefklimaat

Op weg naar de gerealiseerde straaD

Ons stadsklimaat verandert

Klimatologisch wordt het natter, warmer en droger. Ruimtelijk zijn straten verworven tot stenige verkeersaders zonder ruimte voor ontmoetingen. Ook op sociaal gebied is er een kentering gaande. Mensen willen meedoen en denken, zelf hun eigen stad maken.

Hoe gaan we met deze ontwikkelingen om? Door elke straat in Nederland om te vormen tot straaD! Straten worden dan adaptief, aantrekkelijk en duurzaam ingericht met oog voor de eigenheid van de plek.

Integrale maatregelen

Bij de herinrichting van de straat kijken we integraal naar de opgave die er ligt. We bieden een breed palet met maatregelen aan. StraaDmaatregelen zijn in te delen in 4 thema's:

Stad als spons

Voor waterberging en infiltratie en verkoeling.

Groen met meerwaarde

Voor verkoeling, waterinfiltratie, luchtzuivering en voedsel- en energieproductie.

Sociaal & flexibel

Voor een prettig verblijf- en leefklimaat en het versterken van de sociale cohesie.

Efficiënte stromen

Voor een koppeling tussen energie en afval en een slimme inrichting van kabels en leidingen ondergronds.

Van achtertuin tot achtertuin

Er zijn oplossingen onder- en bovengronds, van voortuin tot achtertuin, in de publieke en in de private ruimte. En nog belangrijker, we zoeken naar slimme verbanden tussen deze werelden. We kijken over de schutting heen.

Het is altijd maatwerk

De straaD is elke keer weer anders. Het is een kwestie van maatwerk. Andere bewoners, andere ondergrond, andere bouwstijl, andere problematiek, ander budget. Het maakt de configuratie van uw straaD anders dan die van mij. En dat is goed.

De straaDposter is eigenlijk een soort warenhuis vol maatregelen. Elke straat kan zijn eigen boodschappenmandje vullen.

Meer weten?

www.destraad.nl

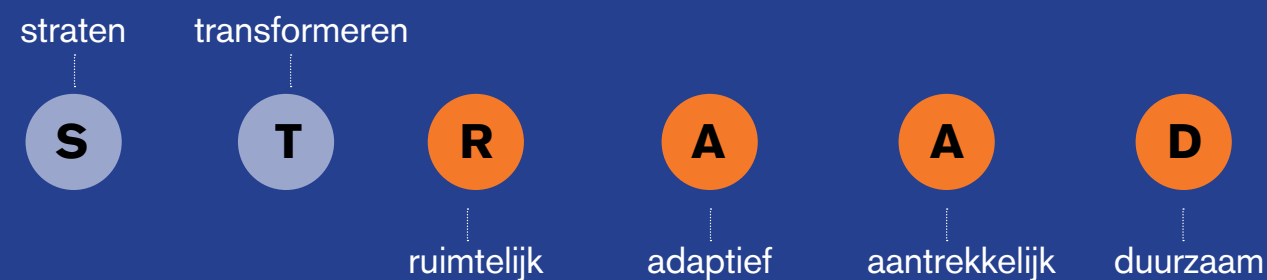

welkom bij de straaD

vanuit straaDkrant 1

- **de stad als spons**
waterberging en infiltratie
- **groen met meerwaarde**
verkoeling, infiltratie, zuivering, voedselproductie
- **sociaal & flexibel**
prettig leef- en verblijfklimaat
- **efficiënte stromen**
koppeling tussen energie, afval en kabels & leidingen

in straaDkrant 2

hoe maak je de straaD?

De wereld van de straaD is mooi maar complex. We hebben te maken met veel partijen, veel regels en verstopte potjes met geld. Er is geen kant-en-klaar plan om de StraaD te realiseren. Het is vooral een kwestie van ambitie, van lef tonen, doen en doorzetten. Van stap voor stap een weg zoeken, elke keer weer opnieuw en elke keer een andere weg. Want ja, de straaD is maatwerk.

Deze krant kent een vijftal hoofdkatemen:

- initiatief
- geld
- samenwerken
- gewoonte
- doen

Deze thema's zijn cruciaal voor het realiseren van de straaD. Soms is een slimme geldconstructie al een grote stap, soms is het een kwestie van gedragsverandering, maar bovenal moeten we samenwerken; overheid, markt en bewoners. Samen maken we de straaD.

voor wie?

Deze krant biedt inspiratie voor elke lezer: de waterbeheerder, de bewoner, de ondernemer en bovenal de gemeentemedewerker. Van wethouder tot inkoper, van ontwerper tot maatschappelijk werker.

De gemeente heeft een sleutelrol in het realiseren van de straaD en het verbeteren van het stadsklimaat. Zij is eigenaar van de openbare ruimte, zij heeft budgetten en mandaat om in actie te komen, zij heeft kennis van het gebied, is betrokken en kan mensen verbinden. Het waterschap kan daarin - als medeoverheid - ondersteunen, omdat het ook de belangen van het waterschap raakt.

4

initiatief

wie neemt het initiatief?

Pas als iemand initiatief neemt kan een straaD zich ontwikkelen. Het maakt niet uit wie begint:

- **bewoners** gedreven door passie of pijn;
- **marktpartijen** die op zoek zijn naar innovatie en maatschappelijke meerwaarde;
- de **overheid** die verantwoordelijk is en een duurzaamheidsvisie heeft.

Genoeg reden om tot actie over te gaan. Toch is soms sprake van een 'prisoner's dilemma' en komt er niets van de grond. Wie is er dan aan zet?

6

geld

ken je potjes

Er is geld, maar hoe speel je het geld slim vrij? Er liggen 'geldkansen'!

- weet waar het geld verstopt zit, **ken je potjes**;
- **verbind, verbreed en verdiep** de geldstromen;
- maak gebruik van een **vrij besteedbaar budget** om kleine initiatieven te ondersteunen.

Door te ontschotten, te investeren op lange termijn en slim aan te besteden kan er meer gedaan worden met hetzelfde geld. Maar alleen met geld kom je er niet.

8

samen

samen innoveren

De straaD maak je niet alleen. Alleen samen met anderen krijg je het voor elkaar. Om de straaD te maken moet je buiten je eigen organisatie samenwerken:

- door te **innoveren met aannemers** wordt er meer kwaliteit behaald in de openbare ruimte;
- door **bewoners en eigenaren te betrekken** wordt het mogelijk om ook op privaat gebied meters te maken.

16

gewoonte

maak een 'nieuwe normaal'

Voor het maken van de straaD zijn veranderingen nodig in het denken en het doen. Klimaatbewust handelen en het concept van de straaD worden de 'nieuwe normaal'.

- bij de mensen **thuis**;
- op de **werkvloer**.

Door een stip op de horizon te zetten, een beweging op gang te brengen en mensen te **verleiden** en te **stimuleren** komen we van 'klimaat denken' naar 'klimaat doen'. Over 15 jaar is de straaD business as usual.

20

doen

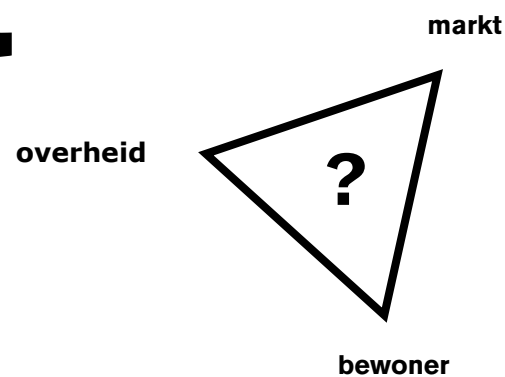
gewoon doen!

Als de wereld te complex wordt om alles van te voren uit te denken is de beste oplossing: gewoon beginnen!

- gewoon doen, doen ze in de Robert Fruinstraat in Rotterdam. Achterin de krant kan je lezen hoe het gaat in de Robert Fruinstraat en welke **lessen** we daarvan **leren**.

wie neemt het initiatief?

de zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu
Grondwet, artikel 21

'pijn en passie' doen veranderen

Klimaatverandering is voor veel mensen en organisaties 'groot', 'ver weg' en 'weinig grijpbaar'. Dat komt met name omdat men niet direct pijn lijdt, het wordt niet als probleem ervaren, de urgentie wordt niet gevoeld.

Voor anderen is klimaatverandering een 'feit' en een 'bedreiging'. Zij zien het effect op het grotere geheel en voelen de urgentie om er iets aan te doen. Zij handelen vanuit passie, met als doel de aarde leefbaar te houden voor de huidige en de komende generaties. Of ze handelen uit pijn ('mijn kelder loopt steeds onder water').

door: Herman Roozen

de overheid is verantwoordelijk en heeft ambitie

Rijk Provincie Gemeente Waterschap

De overheid heeft een aantal redenen om het initiatief te nemen om een straat te maken.

1. De overheid heeft volgens de grondwet een zorgplicht om een veilig en gezond leefmilieu voor haar inwoners te verzorgen. Daarnaast is er een Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie. Hierin spreken Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen af waterveiligheid en klimaatbestendigheid integraal mee te wegen bij ruimtelijke ontwikkelingen.

In 2020 moet klimaatbestendig handelen en waterrobuust inrichten een integraal onderdeel van hun beleid en handelen zijn, zodat Nederland in 2050 ook daadwerkelijk klimaatbestendig is ingericht.

2. De overheid ervaart een urgentie. Denk aan hevige regenbuien in de zomer waardoor vitale infrastructuur onder water komt te staan en kelders onderlopen. Of aan het verhoogde aantal sterfgevallen tijdens de laatste hittegolf. Deze 'pijn' zorgt ervoor dat een overheid in actie komt.

3. Er staat groot onderhoud gepland en de straat gaat op de schop. Hier ligt direct een kans om een straat te maken. Er wordt dan meegekoppeld met andere werkzaamheden.

4. Veel gemeenten hebben een duurzaamheidsvisie en vinden dit thema belangrijk. Ze hebben de ambitie en voelen zich maatschappelijk betrokken om een goed leefklimaat voor haar inwoners te creëren.

business as usual

Een overheid voert taken uit, groot en klein. Zij kijkt nog niet altijd integraal en vernieuwend naar een opgave en mist daarmee kansen. Onder andere door:

- ontbreken van een integrale visie
- sectoraal i.p.v. horizontaal werken
- rechtmatig i.p.v. doelmatig werken
- mijden van risico's
- mijden van experimenten
- ongeschreven regels, gewoonten en werkpraktijken

Elke partij een eigen momentum

Het nemen van het initiatief is niet voor iedereen vanzelfsprekend. Mensen en organisaties handelen uit **passie** of **pijn**. Het is de uitdaging om het juiste momentum te vinden en de kans te grijpen wanneer deze zich voordoet.

Voor elke partij is dat moment anders. Een waterschap komt in actie wanneer zij wateroverlast heeft. Een gemeente wanneer zij slim kan meekoppelen wanneer het riool vervangen wordt. Bewoners schaffen een zonneboiler aan als de cv-ketel aan vervanging toe is. De markt grijpt zijn kans als er een businesscase is of zij een mogelijkheid ziet om te innoveren. De bijdrage die elke partij wil en kan leveren verschilt per straat. Initiatief valt niet te voorspellen. Voor de grotere maatregelen is de gemeente vaak aan zet. De kleinere

geef ons heden ons dagelijks brood en af en toe een watersnood

maatregelen worden door de markt of bewoners opgepakt. Uiteindelijk draait het erom dat overheid, markt en bewoners elkaar weten te vinden en initiatieven gekoppeld worden. Alleen samen kunnen we het leefklimaat verbeteren.

elk verstaend gebied

is een urgentie

John Jacobs, Watersensitieve Rotterdam

Waar zijn de problemen het grootst?

Als er pijn is, is er ook meer bereidheid om mee te betalen en de business case sluitend te krijgen. Zoek dus naar die plekken in de gemeente waar de problemen het grootst zijn. Dit kan bijvoorbeeld door klimaatstresstesten uit te voeren (zie straatDkrant 1).

Waar staat groot onderhoud gepland?

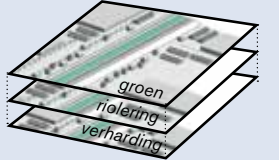
Analyseer de onderhouds- en investeringsplannen voor bijvoorbeeld riolering, woningrenovatie, groen. Kijk waar en wanneer de plannen samenvallen. Zorg voor een transparante en toegankelijke informatievoorziening.

urgentie = actie

+

onderhoud = actie

= actie x 2

de markt ziet een business case en wil innoveren

business as usual

Overheid en markt vinden elkaar nog niet altijd. Dit komt met name doordat:

- samenwerking tussen ondernemers en overheden nog geen gewoonte is
- er een taboe ligt op geld verdienen in het publieke domein
- een overheid terughoudend is in het overdragen van verantwoordelijkheden
- ondernemers de overheid niet als koersvaste partner zien
- regels nog teveel belemmeren
- niemand op voorhand durft te investeren

Voor ondernemers staat één ding vast: ze willen waarde creëren en daarmee geld verdienen. Ze hebben daarbij een natuurlijk competitiedrang, ze zijn constant bezig met innoveren om de voorsprong te behouden. De laatste jaren zien we dat steeds meer ondernemers maatschappelijk investeren, ze zien dat duurzaam ondernemen loont. Waarom zouden ondernemers meedoen aan de straatD?

2. ze willen innoveren en daarmee van waarde blijven voor de markt. Denk aan de ontwikkeling van concrete producten zoals kabelgoten, waterpasserende klinkers, laadpalen, postpakketkasten etc.

3. ondernemers positioneren zich als spin in het web, als verbinder tussen bijvoorbeeld bewoners en de overheid. Het draait hierbij om het aanbieden van diensten. Denk aan een groenserviceteam voor onderhoud in particuliere tuinen.

1. ondernemers zien de businesscase, ze kunnen geld verdienen. Wat dacht je van een bewaakte fietsenstalling in een leegstaand pand of het aanbieden van zonnepanelen inclusief financiering.

Partijen aan zet + rol van de overheid

Voel je je verantwoordelijk als overheid? Of eerder betrokken? Draagt het project bij aan je gestelde doelen? Neem je zelf het voortouw of kan je beter initiatieven van bewoners en ondernemers ondersteunen? Ieder initiatief kent zijn eigen specifieke kenmerken en vraagt om een passende benaderingswijze voor de overheid.

Aan de linkerzijde van het schema ligt het initiatief bij de overheid. De rol van de overheid is hier vaak uitvoerend. Dit is eigenlijk de 'business as usual', de overheid voert al jaren grote en kleine taken uit om de leefbaarheid te garanderen. Denk aan het vervangen van straatmeubilair tot aan het vernieuwen van het riool. Er liggen kansen om deze 'business as usual' integraler op te pakken door taken binnen de overheid met elkaar te verbinden. Hierdoor wordt efficiënter ('werk met werk maken') en integraler gewerkt.

Maar kijk ook eens of je kunt verbreden: samenwerken met andere overheden, marktpartijen en bewoners. Aan de rechterzijde ligt het initiatief bij de markt en de bewoners. De overheid neemt hier een faciliterende rol aan, omdat zij zich wel betrokken, maar niet direct verantwoordelijk voelt. De overheid heeft er baat bij om actief initiatieven en partijen te verbinden die bijdragen aan haar eigen doelen. Ook biedt zij ruimte voor innovatie zodat de markt nieuwe producten en diensten kan ontwikkelen.

Het Prisoner's dilemma

In een gebied - zeker als er meerdere eigenaren zijn - is vaak het probleem dat niemand de eerste stap zet. De eigenaar vraagt zich af of de verandering wel financieel uitkan. Of zij/hij denkt dat de baat voor de kost uit gaat. Het dilemma lijkt nog groter naarmate de opgave in het gebied groter is en de investeringen groter zijn.

Om het prisoner's dilemma te doorbreken lijkt een bepaald type initiatiefnemer nodig. Een initiatiefnemer die kansen ziet en risico's durft te nemen. Dat betekent in de praktijk dat initiatiefnemers niet uitgaan van doemscenario's, maar positiviteit aan de dag leggen en geneigd zijn belemmeringen niet als onoverkomelijk te zien. Vaak zijn dit eindgebruikers, kunstenaars, maatschappelijke organisaties, bewonerscollectieven, beleggers, corporaties en ontwikkelaars. Ook ontstaan organisaties, die als intermediair optreden en erop gericht zijn het prisoner's dilemma te doorbreken. Zij positioneren zich bewust in het midden van het speelveld, spelen de spin in het web, verbinden partijen aan elkaar.

bewoners willen een leefbare straat

door: Herman Roozen

Bewoners zijn eindgebruikers van de StraatD en hebben daarmee een groot belang in de vormgeving ervan. Door het dagelijks gebruik van de straat weten ze precies wat de problemen zijn, wat er speelt. Ze hebben een sterke drive om hun straat 'mooier' te maken. Zij hebben de volgende doelen:

1. sociale cohesie vergroten, het terugbrengen van het persoonlijke contact en de zorg voor elkaar. Bijvoorbeeld door een gedeelte van de stoep te adopteren of gezamenlijk het groen te beheren.

2. het verhogen van het welzijn en een gezonde omgeving. Denk aan de aanleg van sport- en beweegplekken, een bankje om op te zitten, maar ook het afvangen van fijnstof door bomen.

3. verhogen vastgoedwaarde. Bewoners weten als geen ander dat een 'mooiere' straat direct invloed heeft op de waarde van hun woning. Ook een energiezuinige woning is meer in trek.

business as usual

Samenwerking tussen overheid en bewoners komt nog niet altijd van de grond. Onder andere doordat:

- De overheid:
 - geen duidelijk loket heeft
 - niet weet wie verantwoordelijk is voor integrale aanvragen (door het sectorale werken)
 - het lastig vindt om maatwerk te leveren en met name bang is voor precedentwerking
- De bewoners:
 - niet concreet genoeg zijn in het omschrijven van hun wens
 - zich niet organiseren in een groep o.i.d. en daardoor geen stabiele en toegankelijke partner voor lange termijn zijn

ken je potjes

Er is geld beschikbaar

verstopt in minstens

136

potjes

Er is geld, maar waar zit het verstopt? De openbare ruimte wordt vaak bekostigd vanuit een paar reguliere potjes: groen, riolering en verharding; dit kan slimmer. De integrale maatregelen in een straat raken meerdere beleidsterreinen: o.a. welzijn & gezondheid en duurzaamheid. Je kunt dus op zoek naar één van de vele andere potjes binnen de gemeente, en vergeet niet ook daarbuiten te kijken.

Waterschap, verzekeraars, netbeheerders, eigenaren, bewoners; allemaal hebben ze een belang in de straat en daarbij middelen om te investeren. Kijk per project wie de belanghebbenden zijn en wat hun mogelijkheden zijn.

Door slim te combineren is meer geld beschikbaar voor jouw project en is er meer te bereiken.

Flexibele potjes

Binnen bestaande budgetten bestaat vaak flexibiliteit. Met 10% flexibiliteit in elk potje ontstaat vrije investeringsruimte voor integrale maatregelen. Bijvoorbeeld; potje 'riolering' draagt bij aan waterdoorlatende verharding en potje 'langer thuis wonen' aan een bankje op straat.

Zet een straatpiraat in!

Een financieel adviseur kent alle potjes binnen en buiten de organisatie en helpt jou om het geld te bundelen, zodat er meer in de straat gedaan wordt.

welke potjes ken jij?

gemeente

Voorbeeldmaatregelen vanuit de straat →

boomverlichting of hangende verlichting, organisatie van een straatfeest, bord om te laten zien hoeveel fietsers de straat zijn gepasseerd en hoeveel energie door bewoners is bespaard, opzetten van 'huiskamer' in de wijk, inrichting van (inpadige) parkeervoorzieningen voor fietsen

De gemeentelijke begroting bestaat uit meer dan 400 verschillende posten. Voor een groot deel van het budget staat vast waaraan het besteed wordt. Het geld zit vast in potjes.

stimuleren van sociale cohesie in de straat, plaatsen van kunstwerken in de openbare ruimte, aanleg van riethermie (warmte vanuit riool) in de straat, verkeersregulering en opfleuring van de straat, aanleg speelvoorzieningen

85%

15%

Een klein deel is vrij besteedbaar

aanleg waterpasserende verharding, leveren van bezems en vuinzakken aan bewoners voor zelfbeheer, plaatsen van bankjes voor ouderen, aanleg van regentuinen

Wens: 10% flexibiliteit in potjes als vrije investeringsruimte voor integrale maatregelen

waterschap

afkoppelen van regenpijpen, plaatsen van watertank, aanleg van bodempassages, aanleg van infiltratiekragen onder de straat, groene daken subsidiëren

verzekeraar

investering in waterberging ter voorkoming van schade, aanplant van bomen beweeg- en speelruimte, ontwikkelen van straatDapp

woningbouw corporatie

organisatie van buurtfeest, energiebesparing en groene stroom in het vastgoed, organisatie van gezamenlijke schoonmaakdag, verbeteren groen op eigen terrein, organisatie van sportdag voor jongeren in de buurt

net/leiding beheerder

aanleg van een kabelgoot, waterleiding aanleggen aan de schaduwzijde, aanleg van een kabelgoot, aanleg warmte- en koudeopslag

bewoner

aanplant grotere bomen in de straat, (gesubsidieerde) aanleg van groen dak, hoger beheerniveau in de straat, onttelen en vergroenen tuin, (gesubsidieerde) aanschaf van zonnepanelen

fondsen en stichtingen

ondersteuning van particuliere initiatieven, ondersteuning van kind- en speelvriendelijke openbare ruimte, ondersteuning van initiatieven die de gebouwde omgeving duurzaam innoveren, versterken van de sociale cohesie en het vergroten van participatie, crowdfunding voor je buurt, dorp of stad

je kunt meer doen met een miljoen

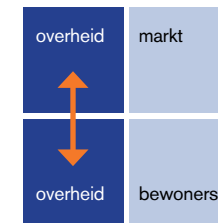
Slim geld vrij maken

Hoe besteed je het geld slim zodat je een straaD kunt realiseren? Door te verbinden, te verbreden, te verdiepen of te verleiden maak je geld 'vrij' wat je investeert in (extra) straaDmaatregelen.

Het is altijd maatwerk. Waar het ene project vraagt om verbinding, vraagt het andere juist om verleiding. De strategieën zijn goed te combineren, hiermee bereik je het grootste effect, maak je het meest geld vrij.

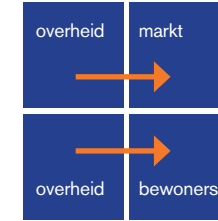
Verbinden

De gemeente is aan zet. Het is eigenlijk een no-brainer. Werk met werk maken, of te wel, op zoek naar de meekoppelkansen. Bijvoorbeeld de rioolvervanging koppelen aan het toepassen van waterdoorlatende verharding. Maak één pot met geld en bespaar significant op projectkosten.

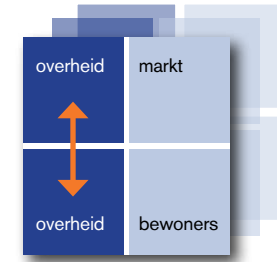
Verbreden

De volgende stap is om ook potjes van andere baathouders in te zetten. Je kijkt over de muren van je eigen organisatie heen en bekijkt wat baathebbbers, zoals het waterschap, bewoners, verzekeraars kunnen bijdragen. Het geld wat hierbij 'vrij' komt investeert je in extra maatregelen.

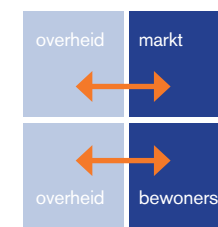
Verdiepen

Als je als gemeente nadenkt over de lange termijn en een integrale afweging over de levensduur van materialen in de openbare ruimte maakt, kan je slimme keuzes maken. Door een lange termijn aanpak bespaar je met name op onderhoud doordat je aan het begin van de 'termijn' extra investeert. Door de hele straat in één keer integraal voor 30 jaar aan te besteden kan dus meer straaD worden gemaakt met hetzelfde geld.

Verleiden

Als er geen sprake is van grootschalige ingrepen kun je ook met de kleinere initiatieven stap voor stap de straaD maken. Het initiatief komt vanuit de samenleving, de overheid ondersteunt en verleidt. Reserveer als gemeente een 'vrij besteedbaar budget', een 'zak met geld' om initiatieven te ondersteunen/ aan te jagen. Door kleine stimuleringsbedragen kan je privaat initiatief en geld ontsluiten.

Voorbeeld straaD

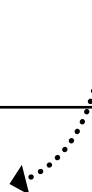

Aan de hand van een fictieve straaD laten we zien hoe geld besteed wordt en wat hierbij het straaDresultaat is. Dit voorbeeld bestaat uit zes maatregelen:

- vervangen van het riool
- toepassen van waterdoorlatende verharding
- aanbrengen van een kabelgoot
- oprichten van een buurtkamer
- aanplanten van grotere bomen dan gebruikelijk
- het onttelgen van tuinen

De straaDmaatregelen kennen naast de gemeente verschillende andere baathouders, zoals bewoners, het waterschap en de netbeheerders.

Op de rechterbladzijde zijn de verschillende manieren van financieren uitgewerkt. Lees eerst de 'business as usual', dan zie je waarom het in de huidige praktijk niet lukt om geld vrij te maken voor een straaD.

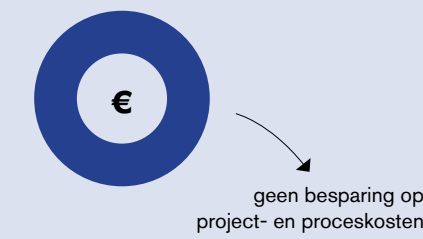
business as usual

Elke keer een pot

Als de riolering verouderd is vervangt de afdeling riolering het riool. Om de eenzaamheid in de straat aan te pakken, komt de afdeling maatschappelijke ontwikkeling in actie. Het afval wordt door de afdeling stadsreiniging geregeld. Gaat het licht uit dan zorgt de afdeling verlichting voor nieuwe verlichtingsmasten.

Geen straaD

Een straaD vraagt om samenwerking en afstemming met anderen, binnen en buiten de gemeentelijke organisatie. Door 'te doen zoals we altijd doen' krijgen we wel een straaD, maar geen straaD.

En zo kan het zijn dat verschillende afdelingen van de gemeente elke paar jaar in de straat aanwezig zijn. Planningen en werkzaamheden worden niet of nauwelijks op elkaar afgestemd. De bewoners worden verschillende malen benaderd. Proceskosten worden meerdere keren uitgegeven.

systeem

losse projecten, losse potjes; investeringen spreiden zich over een aantal jaar uit.

resultaat

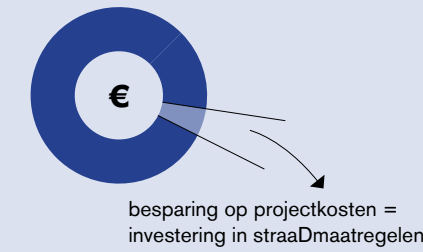
initiatief	afdeling riolering en waterbeheersing
in samenwerking met	geen samenwerking met andere afdelingen en partijen
voordelen	geen overleg nodig met andere afdelingen en partijen, dit bespaart op voorhand tijd
nadelen	straat gaat elke paar jaar open, meerdere malen proceskosten, meerdere malen benaderen bewoners

Het riool ligt erin! Jammer dat er tegelijkertijd geen andere straaDmaatregelen zijn toegepast...

A verbinden

Maak één pot met geld

Door plannen, plannings, budgetten van verschillende afdelingen integraal te bekijken wordt bepaald wat het beste moment is om de straat in één keer aan te pakken. Bij verschillende gemeenten werken de afdelingen riolering, groen en verhardingen al vaak samen. Samenwerken met de afdeling maatschappelijke ontwikkeling of sociale zaken komt nauwelijks voor.

Door 'werk met werk' te maken wordt efficiënter, integraal en kostenbesparend gewerkt. De bespaarde kosten worden gebruikt om straaDmaatregelen toe te passen.

- Nodig:
- samenwerken met andere afdelingen
 - stapelen van plannings interne organisatie
 - flexibele besteding van de afdelingsbudgetten binnen een aantal jaar

systeem

Door samenwerking tussen de afdelingen is er nu een nieuwe riolering, waterpasserende verharding en een kabelgoot. Goed op weg, maar het kan nog slimmer....

resultaat

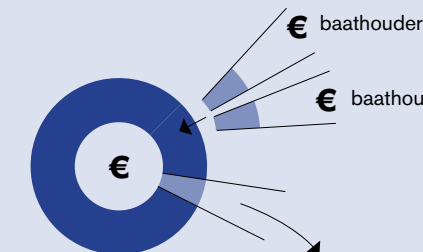
initiatief	planner van de gemeente
in samenwerking met	verschillende afdelingen binnen de gemeente
voordelen	straat 1 keer open, besparing op proceskosten, 1x bewoners betrekken, efficiënt gebruik van materialen
nadelen	een beperkt aantal straaDmaatregelen kunnen worden uitgevoerd

Het is gelukt: een straaD! Nu komen er ook grotere bomen, groene tuinen en een gezamenlijke buurtkamer.

B verbreden

Maak één pot met geld en betrek baathebbbers

Naast het stapelen van plannings, werkwijze en budgetten binnen de gemeente, wordt gekeken of ook andere baathouders mee doen om de effecten van de herinrichting te vergroten. Immers zij profiteren direct van de ingrepen. Het budget van de gemeente wordt dan samengevoegd met potjes van andere partijen, zodat samen meer gedaan wordt.

- Nodig:
- samenwerken met andere gemeentelijke afdelingen, waterschap, bewoners en externe partijen
 - stapelen van planning interne en externe organisatie
 - flexibele besteding van de afdelingsbudgetten binnen een aantal jaar
 - inzicht in beschikbare potjes

systeem

resultaat

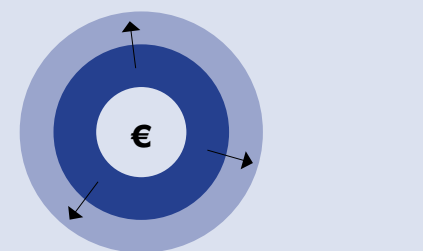
initiatief	meestal vanuit de gemeente, maar kan ook baathouders of andere externe partij zijn
in samenwerking met	afdelingen binnen de gemeente, waterschap, bewoners, ondernemers en andere baathouders
voordelen	straat 1 keer open, besparing op proceskosten, 1x bewoners betrekken, efficiënt gebruik van materialen, alle straaDmaatregelen worden uitgevoerd, in één keer toekomstbestendig
nadelen	voorbereidingen duren langer duren

De straaD wordt aangelegd, de kwaliteit is hoog en er is een besparing op jaarlijkse lasten van 10%.

C verdiepen

Integraal aanbesteden

De gemeente kapitaliseert de financiële stromen die naar de straat vloeien voor 30 jaar en besteedt aanleg, beheer en onderhoud uit aan een externe partij onder voorwaarde dat de straat wordt omgevormd tot straaD (DesignBuildFinanceMaintainOperate contract). Belangrijk daarbij is dat de gemeente goed nadenkt over wat zij de komende 30 jaar wil, heldere kaders stelt en flexibiliteit inbouwt om tussentijds aanpassingen te doen. Zie pagina 10 voor meer informatie.

- Nodig:
- integrale afweging levensduur van materialen maken
 - nieuwe wijze van werken en uitvragen (denken in prestaties: wat in plaats van hoe)
 - kaders en eisen voor bijvoorbeeld klimaatadaptatie en bewonerstevredenheid vaststellen
 - budgetten samenvoegen voor 30 jaar

systeem

resultaat

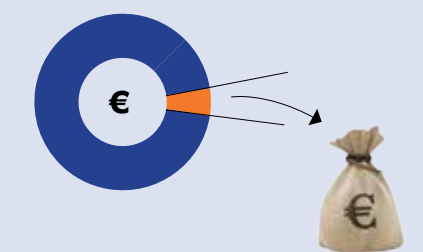

initiatief	vanuit de gemeente naar de markt
in samenwerking met	bewoners, ondernemers
voordelen	alles ligt bij één partij (risico maar ook winst), ruimte voor innovatie uit de markt, binnen 30 jaar gegarandeerd een straaD
nadelen	overdracht na 30 jaar goed regelen (riolen, wegverharding bomen, etc. hebben langere levensduur), grotere kans op kleinere betrokkenheid van bewoners, minder invloed en zeggenschap van gemeente op straat over langere periode.

D verleiden

Vrij besteedbaar budget

De markt en de bewoners nemen het initiatief. De gemeente ondersteunt - en probeert hen te verleiden. Dit type initiatieven laat zich vooraf niet plannen, het is een spontaan ontwikkelmodel en maatwerk. Gemeenten ondersteunen het initiatief door in de begroting ruimte vrij te maken, door subsidies te geven of participatietrajecten op te zetten. Door bijvoorbeeld 3 euro per inwoner beschikbaar te stellen, worden kleine straaDmaatregelen toegepast.

- Nodig:
- inzicht in programma's en subsidies
 - regelluwe omgeving, ruimte voor experiment
 - maatwerk

systeem

resultaat

initiatief	veelal vanuit bewoners en de markt
in samenwerking met	bewoners, ondernemers
voordelen	geen intensief overleg nodig met andere afdelingen en partijen maatregelen kunnen makkelijk en snel ingepast worden
nadelen	straat gaat elke paar jaar open, geen samenhang tussen straaDmaatregelen.

Met telkens kleine maatregelen maken we stap voor stap de straaD

innoveren met aannemers

Sturen op kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde

Er zijn inmiddels meer juristen dan ingenieurs nodig om een brug te bouwen

Jan Rotmans, hoogleraar transitiekuunde aan de Erasmusuniversiteit te Rotterdam

te complex?

Lijkt de integrale gebiedsaanpak te complex? Begin dan simpel. Twee mogelijkheden om de kwaliteit in de openbare ruimte nu al te verhogen zijn:

- het verlengen van de contractduur, waardoor aannemers écht investeren en innoveren;
- betalen naar prestatie, bijvoorbeeld bewonertevredenheid.

De truc is om slim en concreet uit te vragen. Het draait om de WAT vraag en niet om de HOE vraag.

alle bomen voor 4 jaar

Het gehele bomenbestand in Goirle wordt beheerd door één partij, voor vier jaar lang. Zo ontstaat er ruimte voor investeringen en besparing op de levenscycluskosten.

In het geval van de Gemeente Goirle werden slechts twee eisen gesteld; behoud van het boombestand en het garanderen van de veiligheid.

bewonertevredenheid

De gemeente Dordrecht betaalt de groenaannemers naar bewonertevredenheid. De aannemers gaan in gesprek met de eindgebruikers, ze werken vraaggericht en geven bewoners de mogelijkheid om mee te denken en te doen. De beheerder in Dordrecht zet een erfbeheerder in als direct aanspreekpunt.

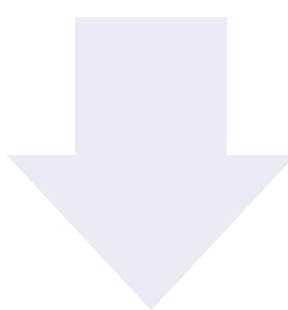
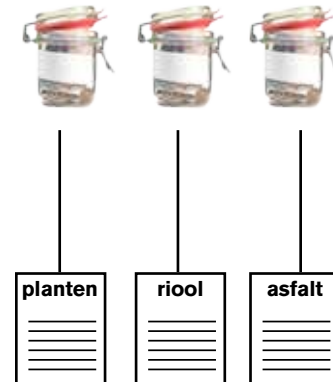
van versnipperd uitvragen

geen ruimte voor innovatie

Vaak worden opdrachten versnipperd en vooraf uitgekauwd in de markt gezet. De kennis en kunde van aannemers wordt niet gebruikt. Er is geen ruimte voor innovatie. In de huidige praktijk wordt geen optimale waarde voor een straat gecreëerd.

business as usual voorbeeld:

Een aannemer wordt uitgenodigd om planten te vervangen. Vaak plant de aannemer de planten, maar verbetert de grond niet terwijl hij ziet dat het eigenlijk wel nodig is. Het uiteindelijke resultaat is dat er planten in de plantvakken staan, maar zij zullen niet tot wasdom komen en geven nog jaren een treurige aanblik. Dit kan anders!

gebiedsgericht aan de slag

naar integraal aanbesteden

↓ 15% lagere biedingen door integraal aanbesteden

bron: Rebel

DBFMO buurtcontract

D design
B build
F finance
M maintain
O operate

ga een lange relatie aan!

Meer waarde ontstaat als opdrachten integraal op de markt worden gezet voor een langere termijn. Het helpt als aannemers eerder in het voorbereidingsfase meedoen en verantwoordelijk zijn voor het beheer en onderhoud. Hierdoor ontstaat ruimte voor innovatie en maatschappelijk ondernemen. De ervaring leert dat er naast een hogere kwaliteit ook lagere biedingen ontstaan.

9 vuistregels

voor opdrachtgevers en aannemers om samen een goede straat te maken

business as usual

Het gaat vaak mis tussen opdrachtgever en aannemer om samen een kwalitatief goed project te draaien. De opdrachtgever krijgt eigenlijk niet wat hij wil en de aannemer is niet tevreden. En dat is zonde. Lees de 9 vuistregels hiernaast om de samenwerking tussen opdrachtgever en opdrachtnemer te verbeteren.

zij doen het al

gemeente Rotterdam

Convenant met het MKB

Projecten worden steeds ingewikkelder, de omgeving waar deze projecten worden gerealiseerd steeds complexer. Een andere manier van werken is nodig. De gemeente Rotterdam en het MKB (samenwerkend in stichting Rondom GWW) hebben gezamenlijk een convenant opgesteld. Dat betekent dat ze open en eerlijk afspraken maken over hun behoeften en gewenste investeringen. Zij hebben de volgende ambities:

- processen met elkaar verbeteren (opdrachtgever en marktpartijen)
- innovaties sneller in projecten inpassen
- overlast voor burgers en bedrijven verminderen
- verspilling in routinematig inkopen terugdringen
- kwaliteitsniveau van de projecten verhogen
- het sociaal-maatschappelijk rendement maximaliseren

Inmiddels is er een aantal projecten volgens bovenstaande principes uitgevoerd. Onder andere de rioolvervangende en vernieuwing van de verharding in de Josselin de Jonglaan in de gemeente Rotterdam. Deze manier van werken heeft geleid tot meer transparantie, betere samenwerking, kortere uitvoeringsduur, hoge kwaliteit, meer werkplezier en betere projectbeheersing. Het vormt in alle gevallen de basis voor een context waar een gezamenlijk aanpak tot waardecreatie en vermindering van transactiekosten kan leiden.

Josselin de Jonglaan noord 2	
uitvoering aanbesteding	2014 meervoudig onderhands 250 m ³
riool verharding 2500 m ² omvang uitvoeringsduur	€ 642.000 8 weken (pv 12)
meerwerk klachten kwaliteit	geen geen het verwachte hoge niveau

20-40% ↓ lagere projectkosten

zij doen het al

gemeente Hellevoetsluis

Innovatieve wijkontwikkeling in de Vogelbuurt

De Vogelbuurt in Hellevoetsluis is gebouwd in de jaren zestig en zeventig. In 2005 heerst grote onrust in de wijk door een miscommunicatie van woningbouwvereniging en gemeente over sloop van woningen en herbestemming van garages. Ook de openbare ruimte wordt opnieuw ingericht en om nieuwe onrust te voorkomen doet de gemeente een beroep op aannemers die te kennen hebben gegeven anders om te willen gaan met de wensen van de bewoners. De aanbesteding gebeurt op grond van de criteria, waaronder het betrekken van bewoners, die zijn vastgelegd in de startnotitie. De gunning gaat naar de partij met het beste plan voor het betrekken van de bewoners uit de wijk. Via huis-aan-huis gesprekken worden de bewoners uitgenodigd mee te doen en mee te denken en hun wensen kenbaar te maken. De proactieve bewoners in de wijk vormen een kwaliteitsgroep en de aannemer zorgt ervoor dat deze mensen hun kennis over de openbare ruimte verder ontwikkelen.

De kwaliteitsgroep ontwerpt onder begeleiding van experts hun eigen woonomgeving. Tijdens een brede bijeenkomst maken de wijkbewoners een keuze voor het ontwerp. De kwaliteitsgroep onderbouwt zelf de ontwerpkeuzes. In 2006 gaat de schop de grond in en in 2008 worden de werkzaamheden opgeleverd. De aannemer beheert de openbare ruimte voor de komende 20 jaar. Bewoners schouwen zelf de kwaliteit van de openbare ruimte.

In de wijk heeft de sociale cohesie zich snel en goed ontwikkeld. De werkbareheid van de bewoners door kennisontwikkeling en -deling is hoog. Door slimme keuzes te maken zijn 9 in plaats van 3 straten opnieuw ingericht met 15% minder budget. Resultaat: er is sociaal kapitaal in de wijk opgebouwd, de bewoners zijn zeer tevreden, de gemeente is vrolijk, de relatie tussen de gemeente en de aannemer is goed en de aannemer is erg trots op het resultaat!

voorbereiding

Heb een duidelijke visie en ambitie

Verwoord deze helder en inspirerend. Neem de aannemers mee in je verhaal. Wees als opdrachtgever een betrouwbare en koersvaste partner zodat aannemers weten waar ze aan toe zijn en de stap zetten om te innoveren en te investeren. Vertaal je visie en ambitie naar duidelijke kaders en geef regels mee ten aanzien je eisen en wensen voor klimaatbestendigheid.

contractfase

Vraag alleen WAT je nodig hebt

Verschuif je niet achter formulieren, contracten, certificaten, procedures..... Er zijn inmiddels meer juristen dan ingenieurs nodig om iets te bouwen. Stel jezelf de vraag: Wat wil ik eigenlijk bereiken? Wat is exact het doel van het project? Wat zijn de speerpunten? Vraag alleen wat je nodig hebt en formuleer dit scherp en bondig.

Geef ruimte aan de markt

De meeste waarde wordt vaak gecreëerd aan het begin van het traject als er nog verschillende oplossingsrichtingen open zijn. Betrek daarom de markt op tijd en laat voldoende ruimte aan de markt om met creatieve oplossingen te komen.

Aannemers: help de opdrachtgever!

Help de opdrachtgever de uitvraag te optimaliseren. Wat is het doel van het project? Wat zijn de eisen ten aanzien van klimaatadaptatie en bewonertevredenheid? Welke contractvorm past hier het beste bij? Hoe kan de opdrachtgever echt onderscheidende vragen stellen om alleen geldgedreven gedrag te voorkomen? Welke vraag moet de opdrachtgever aan de markt stellen? Nodig de aannemer eens uit voor een kop koffie.

Bepaal de juiste prijs

Bepaal de juiste prijs voor opdrachtgever en aannemer. De opdrachtgever krijgt wat hij wil voor een eerlijke prijs. De aannemer voert het werk uit draait een gezonde onderneming. Van meerwerk is geen sprake, behalve bij een scopeverbreiding.

uitvoering

Iedereen dezelfde informatie

Op basis van welke informatie wordt er gewerkt? Heeft iedereen dezelfde informatie? Zorg dat alle informatie beschikbaar is en up-to-date blijft gedurende het proces.

Zorg voor de juiste prikkels

Zorg dat ondernemers op de juiste wijze geprikkeld worden zodat zij zorgen voor maximaal maatschappelijk rendement en creatieve en innovatieve oplossingen. Beoordeel op kwaliteit i.p.v. alleen op laagste prijs, zet contracten op voor de lange termijn en betaal bijvoorbeeld naar behaalde prestatie.

Vraag naar resultaat

Stuur op WAT (welke producten/diensten) en niet op HOE (op welke wijze het product/dienst tot stand komt). Denk in termen van output en prestaties. Laat de aannemer zelfstandig keuzes maken hoe het resultaat behaald wordt.

proces

Word weer mens

Handel doelmatig in plaats van rechtmatig. Praat met elkaar. Weet wat bij de ander leeft. Wees open en eerlijk. Wie binnen jouw organisatie is hiervoor het meest geschikt? Zijn deze mensen al in je organisatie aanwezig?

de straatD

Zelf aan de slag

Investeren loont

Het mooie van het straatDconcept is dat iedereen een bijdrage kan leveren. Iedereen kan initiatief nemen, ook jij als bewoner! De afbeelding hiernaast laat zien wat je kunt doen in en om het huis: van waterberging tot aan het versterken van de sociale cohesie in de buurt. Nu al zijn een aantal maatregelen zeer rendabel. Denk bijvoorbeeld aan het plaatsen van

zonnepanelen of het isoleren van je huis. Voor andere maatregelen geldt een langere terugverdientijd maar deze geven wel direct meer comfort. Weet je niet waar je moet beginnen? Denk dan aan de volgende vuistregel; eerst minderen, dan hergebruiken en alles wat je dan nog nodig hebt via duurzame bronnen aanschaffen.

zeker als in 2022.....

Sommige lastenverlagingen hebben we zelf in de hand, voor andere lastenverlagingen zijn we afhankelijk van anderen. Hoe zou ons huishoudboekje er in 2022 uit zien als overheid en markt differentiatie in de heffingen aanbrengen?

Investeren loont, zeker als.....

gemeente

....de onroerende zaakbelasting (OZB) is gekoppeld aan de duurzaamheid van het pand. Hoe duurzamer het pand, hoe lager de OZB.

....de rioolheffing is gekoppeld aan het drinkwaterverbruik en de hoeveelheid verhard oppervlak wat afloeft naar het riool. Wie weinig water verbruikt en afvoert, betaalt ook minder voor het transport van het afvalwater.

....de afvalstoffenheffing is afgeschaft. Ons afval wordt grondstof en levert zelfs geld op.

drinkwaterbedrijf

...het vastrecht onderdeel is van de drinkwaterprijs, zodat waterbesparen echt loont

waterschap

....de watersysteemheffing is gekoppeld aan het waterlabel van de woning. Wie waterlabel A heeft, en dus weinig hemelwater op het riool loost, ontvangt korting op de heffing. Bij volledig verharde terreinen ontvangen eigenaren een extra heffing.

....de zuiveringsheffing is gekoppeld aan de omvang van de regenwaterafvoer op het riool. Wie weinig regenwater afvoert (en dus weinig water vervuult), betaalt ook minder voor het zuiveren van het afvalwater.

bank

....de hoogte van de rente op je hypotheek afhankelijk is van de duurzaamheid van je woning

verzekeraar

...je de hoogte van je verzekeringspremie kan verlagen door zelf voorzorgsmaatregelen te nemen

netbeheerder

...het vastrecht onderdeel is van de energieprijs, zodat energie besparen nog meer loont

zij doen het al

GreenLoans

GreenLoans zorgt ervoor dat je duurzame investeringen kunt doen voor je eigen woning. Denk bijvoorbeeld aan zonnepanelen, een warmtepomp of isolatieglas.

zij doen het al

Triodos bank

De Triodosbank wil mensen stimuleren om een duurzame woning te kopen of een bestaande woning (verder) te verduurzamen. Zij belonen daarom klanten met een duurzame woning met een lager rentetatief. Deze kan oplopen tot 0,2% rentekorting.

Geen eigen geld?

Als je geen eigen vermogen hebt om zelf te investeren in je woning dan zijn er nog andere mogelijkheden voor financiering van maatregelen:

- het afsluiten van een groene lening voor duurzame investeringen.
- de verduurzaming van een woning kun je bekostigen door de rentekorting op je hypotheek.
- een woonabonnement maakt het mogelijk om ook zonder grote investering je huis te verbeteren. Je neemt een abonnement voor 10, 15 of 20 jaar en betaalt maandelijks een vast bedrag.

- **stad als spons**
waterberging en infiltratie
- **groen met meerwaarde**
verkoeling, infiltratie, zuivering, voedselproductie
- **sociaal & flexibel**
prettig leef- en verblijfsklimaat
- **efficiënte stromen**
koppeling tussen energie, afval, kabels & leidingen

boom planten = 10 airco's
1 boom heeft een koelvermogen van 20-30 kW dat komt overeen met +/- 10 airco's

100 appels
een rijk gevulde appelboom neemt 17.000 liter water op en zet dit om in 100 appels

droger eruit, was aan de lijn
bespaar 100 euro per jaar door je oude droger niet meer te gebruiken

van schutting naar haag
ervaar de seizoenen door het planten van een gemengde haag

de vierkantemetertuin
verklein de transportkilometers van je favoriete groenten en kruiden door ze zelf te verbouwen

tegels eruit, groen erin
operatie steenbreek: er zijn al meer dan 87.000 stenen verwijderd. Doe je mee?

composthoop
compost uitspreiden zorgt voor een goede structuur van de ondergrond waardoor planten beter groeien en meer water infiltreren

grijswatersysteem
gebruik je gootsteenwater om je toilet door te spoelen en bespaar tot 40% op je leidingwaterverbruik

waterschutting
1 meter waterschutting bergt 350 liter water = genoeg om het regenwater wat op je dak valt bij een gemiddelde bui op te vangen

regenwater opvangen in een ton
gebruik regenwater om de ramen te wassen, wist je dat je dan ook strepen voorkomt?

flexibele zonwering
goede zonwering zorgt voor een temperatuurverschil van 5-7°C

vogelvide, vleermuiskast en bijenhotel
meer 'leven' zorgt voor een veerkrachtig ecosysteem in je tuin en in de stad

wassen op lagere temperatuur
op 40°C 0,6 - 0,7KWh = 5 uur televisie kijken
op 60°C 1,2 - 1,4KWh = 10 uur televisie kijken
op 90°C 2,4 - 2,8KWh = 20 uur televisie kijken

aanleggen groen dak voor verkoeling
in de zomer loopt de temperatuur op een bitumineus zwart dak op tot 85°C, terwijl de temperatuur van een groen dak oploopt tot maximaal 35°C

zonnepanelen verdienen je in 7 jaar terug
het rendement van zonnepanelen is vergelijkbaar met een rente van 6% op je spaarrekening

laad je telefoon op aan je raam
powerwindows zetten zonlicht om in energie, er loopt nu een pilot in Eindhoven

warm water zonder gas
met een zonneboilersysteem verwarm je water zonder gas, je hebt hiervoor warmtebuizen en een nieuwe boiler nodig

lichte kozijnen = minder onderhoud
onderhoud eens in de 7 jaar i.p.v. eens in de 5 jaar door lage warmteopname en daarmee minder krimpen, zwellen en barstjes

schoonmaakdag
vraag via 'nederland schoon' een zwerfafvalvergoeding aan

dak-, vloer- en spouwmuur isoleren
levert tot 30% aan energiebesparing op

kortere douchen
gemiddeld huishouden kan drie jaar lang koken op het gas dat ze jaarlijks besparen door maximaal 5 minuten te douchen

afval scheiden = geld verdienen
lever je afval in via 'afval loont'; bijvoorbeeld papier voor 4 cent per kilo en textiel voor 10 cent per kilo

slimme meters
inzicht in je verbruik levert 5-10% besparing op je energieverbruik

stop 'sluipverbruik' door domotica
nooit meer onnodig het licht laten branden of de verwarming aan laten door slimme schakelaars

klimplanten
groene gevels dempen het straatgeluid met 2,5 dB tot 3 dB

schotten en zandzakken in huis
je krijgt korting op je verzekering als je zelf bent voorbereid op wateroverlast

een buurtpraatje voor het huis
een bankje nodigt uit tot contact, door meer leven op straat wordt de straat veiliger

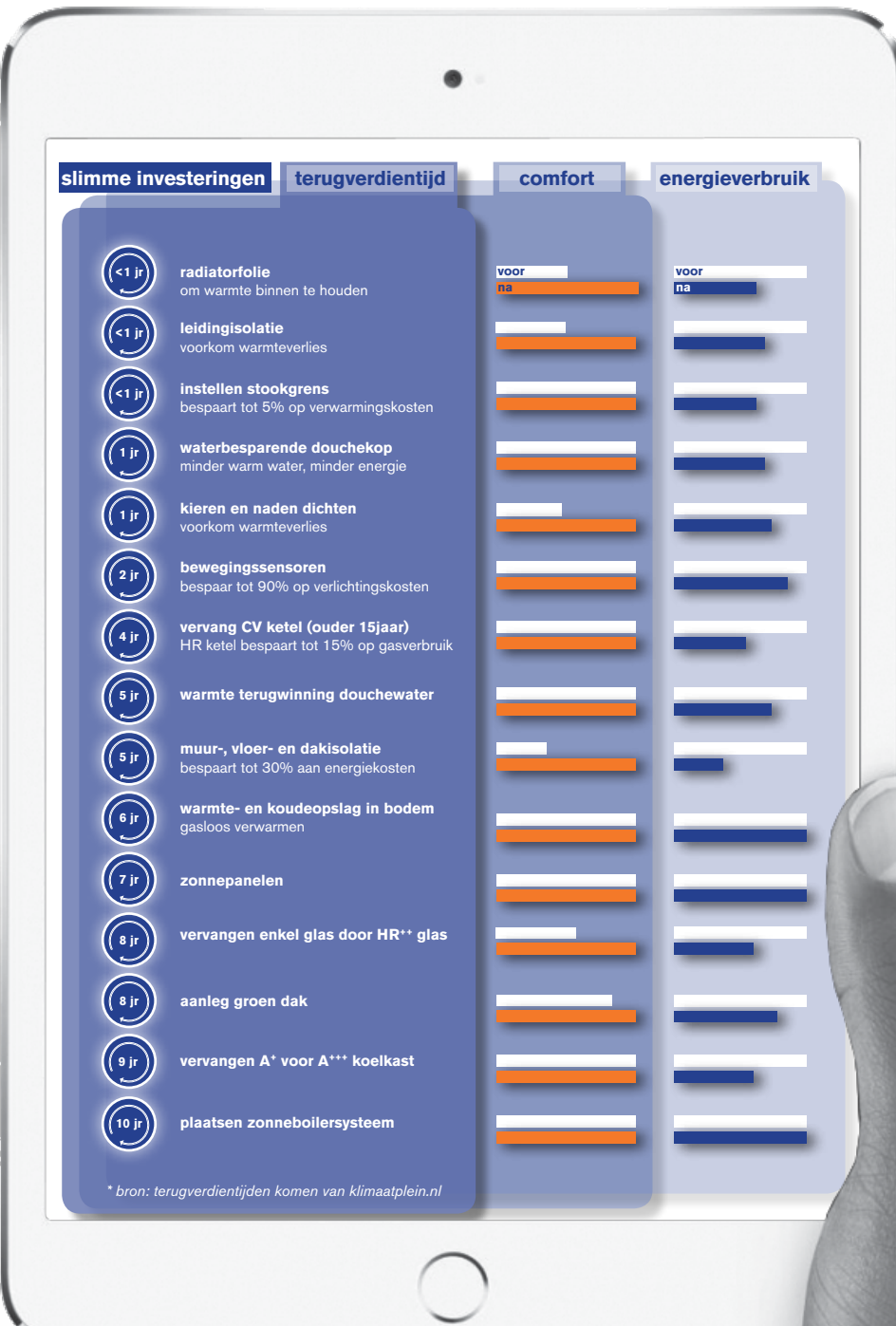
geveltuin
de klimhortensia doet het vaak goed, zelfs in de schaduw. De blauwe regen geeft prachtige bloemtrossen

rij je minder dan 10.000km per jaar?
dan is het voordeliger om een deelauto te gebruiken, ook om een kleinere auto te rijden en in de vakantie een grotere te huren

houd de lucht schoon met een elektrische auto
1-3 jaar langer leven door schonere lucht in de stad

boomspegel beplanten
denk aan geraniums of maagdenpalm, deze planten zijn fleurig en sterk

ga fietsen!
verbruik: 300 kcal per uur = 1 hamburger

lokale energie opslaan
in Lombok Utrecht worden batterijen van auto's gebruikt voor de opslag van energie

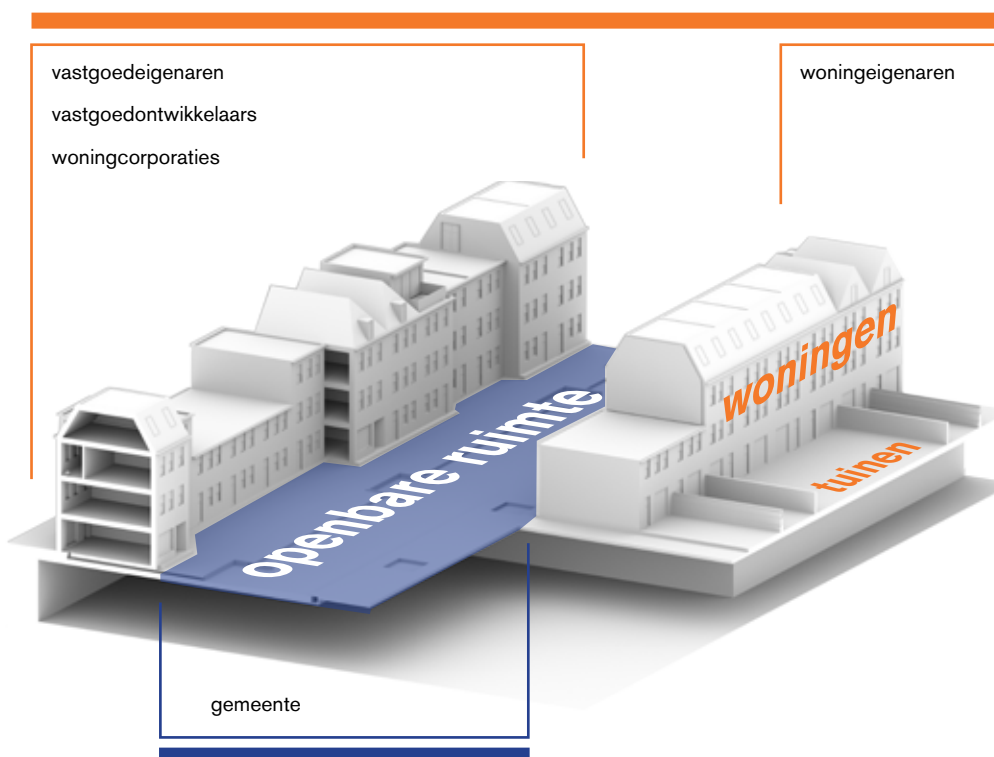
gereedschap delen
consuminderen doe je door spullen te lenen bij je burens, bijvoorbeeld gereedschap

buurtfeest organiseren
de gemeente kan €250 aan de feestvreugde bijdragen

betrek bewoners en eigenaren

Kies als overheid een passende rol

60%

..... van de ruimte is in eigendom van 'anderen'

De gemeente en het waterschap hebben een doel (de straat), maar niet de grond. Het loont om de eigenaren en bewoners te verleiden om klimaatadaptief te gaan handelen om eigen doelstellingen te behalen. Hoe krijg je de mensen uit hun stoel?

burgerparticipatie verplicht in de nieuwe omgevingswet

Binnen de nieuwe omgevingswet krijgen burgemeesters zorgplicht voor burgerparticipatie. De overheid dient meer ruimte te bieden aan initiatieven uit de samenleving, anderzijds dient de overheid de bewoners en de markt intensief te betrekken bij de planvorming en proces. Inwoners van Nederland krijgen daarmee meer invloed op hun eigen leefomgeving.

city deals

In City Deals worden concrete samenwerkingsafspraken tussen steden, Rijk, andere overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties verankerd. Die deals moeten leiden tot innovatieve oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Deals beogen nieuwe vormen van samenwerking tot stand te brengen waarmee stedelijke opgaven op een efficiënte manier worden geadresseerd.

zij doen het al

gemeente Alphen aan den Rijn

gebiedsadviseur met leefbaarheidsbudget

In de gemeente Alphen aan den Rijn worden gebiedsadviseurs ingezet. Zij zijn de ogen en oren van de wijk en vormen de schakel tussen bewoners (groepen), ketenpartners, professionals en gemeente. Zij verbinden mensen met elkaar en faciliteren bij het realiseren van initiatieven, vanuit een partnerschap. Zij staan dichtbij de bewoners. Per deelgebied waar diverse wijken en kernen onder vallen zijn twee gebiedsadviseurs beschikbaar, één met een ruimtelijke expertise, de ander met een sociale expertise. Zo kan integraal naar de vraagstukken van de betrokken partijen van de bewoners worden gekeken. Ze zijn toegankelijk: je hoeft niet eerst door een logge organisatie, de mobiele nummers en directe mailadressen staan gewoon op de website.

De gebiedsadviseurs hebben bewust een beperkt budget, waardoor samenwerken met andere afdelingen en partijen een must is. Dit zorgt direct voor een integrale aanpak. Het leefbaarheidsbudget (€3/per inwoner) is bedoeld als aanjaagbudget en niet als structureel budget. Dit zorgt er voor dat de initiatiefnemers met een toekomstbestendig plan komen en hun creativiteit inzetten om het benodigde financiële plaatje rond te krijgen. Zo ontstaan er o.a. duurzame oplossingen met hergebruik van bestaande materialen. De gebiedsadviseurs bepalen zelf hoe het geld besteed wordt, zij hebben mandaat vanuit het bestuur. De gemeente heeft vooral een faciliterende rol, waarbij wederkerigheid het uitgangspunt is. De basis voor de samenwerking en ondersteuning van de initiatieven is dat het de zelfredzaamheid stimuleert.

3 euro per inwoner

hou het leuk

Een initiatiefnemer die vastloopt in de bureaucratie wil iedereen voorkomen, maar hoe doe je dat? Zorg voor een groene golf binnen de overheid.

- door het opzetten van één loket voor bewonersinitiatieven,
- bemand met een team van enthousiaste ambtenaren die meerdere rollen vervullen
- door de inzet van gebiedsregisseurs met mandaat, zij zijn de oren en ogen in de wijk en kunnen direct handelen.

40%

.....van de ruimte is in eigendom van de gemeente

De gemeente is eigenaar van de openbare ruimte, maar de bewoner is de eindgebruiker. Speel in op de opkomende doe-democratie en de wens van de mens om mee te denken en te doen. Ondersteun en verbind initiatieven die binnen de doelstellingen van de gemeente en het waterschap passen. Wees bereikbaar en zet in op bewonerstevredenheid, ga daarmee voor kwaliteit en leefbaarheid in de openbare ruimte.

waarom ook?

werk samen met bouwers en corporaties

City Deal Naar een stad zonder aardgas

Warmtebedrijven, woningcorporaties, netbeheerders en de gemeente Amsterdam gaan gezamenlijk aan de slag om van Amsterdam een stad zonder aardgas te maken. In dit project gaan de partners samen met bewoners in een aantal wijken om de transitie van aardgas naar all-electric, groen gas, restwarmte en/of geothermie. Ook wordt ervaring opgedaan met financiering, samenwerking en regelgeving. Op basis van de bevindingen wordt de verdere fasering en aanpak uitgewerkt voor de overgang naar een aardgasvrije stad. Meer info: www.de-alliantie.nl

zij doen het al

Nul op de Meter woningen

Stroomversnelling is een brede marktgedragen coalitie van partijen die vinden dat iedere woningeigenaar in Nederland moet kunnen kiezen voor een mooie, comfortabele en betaalbare woning. Het doel is het op gang brengen van Nul op de Meter renovaties (woningen uit de jaren '60-'70) en deze haalbaar en betaalbaar maken voor een breed publiek om uiteindelijk alle 4,5 miljoen geschikte woningen in Nederland Nul op de Meter te krijgen.

In 2013 is een deal getekend om de renovatie van 11.000 woningen mogelijk te maken. De markt heeft in deze transitie een duidelijke rol gekregen. Stroomversnelling telt momenteel ruim 50 leden: woningcorporaties, aanbieders (bouwbedrijven), toeleverende industrie, gemeentes en netwerkbedrijven.

Meer info: www.stroomversnelling.nl

kies een passende rol

De gemeente en het waterschap kunnen niet direct investeren op privaat gebied. Ze moeten met de eigenaren samenwerken om eigen doelstellingen te behalen. Kies hierbij als overheid steeds weer een passende rol. Wil je de huurders meekrijgen? Werk dan samen met bouwers en woningcorporaties. Wil je de woningeigenaren bereiken, richt je dan op ondernemers die kant-en-klare oplossingen aanbieden. Hiermee ontzorg je bewoners en is de drempel om mee te doen laag.

Hiernaast een vijftal acties voor de gemeente en het waterschap om de samenwerking met bewoners en eigenaren te versterken.

acties voor de overheid

- 1 wees duidelijk over je doelstellingen, zet de stip op de horizon. Omschrijf je doelen concreet en ben daarmee een betrouwbare partner. Ondernemers kunnen investeren met de wetenschap dat ze het terugverdienen.
- 2 opzetten van greendeals en city deals om tot integrale oplossingen te komen.
- 3 experimenteerruimte aanbieden zodat ondernemers en bewoners al doende kunnen leren.
- 4 doelmatig werken, flexibel omgaan met de regelgeving. Geef daarmee ruimte voor vernieuwing.
- 5 een aanjaagbudget reserveren om het product of dienst in de eerste fase te ondersteunen.

zet ondernemers in om de particulieren te 'ontzorgen'

city deal woonabonnement

Bestuurders van de gemeenten Enschede, Lochem, Zutphen, Ede en Breda ondertekenden samen met het ministerie van binnenlandse zaken de City Deal Woonabonnement.

zij doen het al

gemeente Deventer

woonabonnement (Woab)

Initiatiefnemer van Woab is Henk de Jager. Hij constateerde dat maar een klein deel van de huiseigenaren in beweging komt, ondanks convenanten met en tussen overheden en talrijke gemeentelijke subsidies. De overheidsdoelstelling - in 2020 gemiddeld energielabel B voor de bestaande woningvoorraad - is in het huidige tempo onhaalbaar. Om hierin meer vaart te brengen, besloot De Jager het principe van een abonnement voor een mobiele, waarbij het toestel via maandelijkse termijnen wordt betaald, te kopiëren naar een contract voor verduurzaming

van een koopwoning. Met een lening van het Energiefonds Overijssel is de afdeling 'Leven in de Tuin' geopend. Hier laten zij kinderen en volwassenen zien hoe belangrijk leven in de tuin is en wat de rol is die planten, dieren en water daarin spelen. Je kunt direct een kant-en-klare regentuin kopen!

Volgens De Jager slaat met name deze 'ontzorging' aan, evenals het verhoogde wooncomfort. "Dankzij de vloerisolatie kan ik eindelijk met blote voeten door de huiskamer lopen", hoort hij terug. Ook blijken de deelnemers ingenomen met het gelijk blijven van de maandelijkse energielasten.

De ingrepen variëren per woning. Dubbel glas, warmtepompen, zonnepanelen, huishoudelijke apparaten, dak-, wand- of vloerisolatie en tochtstrippen: de gemiddelde investering via het woonabonnement bedraagt zo'n 10.000 euro. Met de ingrepen wordt de gas- en elektriciteitsrekening vaak gehalveerd van 200 naar 100 euro per maand. De investeringen worden in een periode van max twintig jaar tegen elkaar weggestreepd.

De initiatiefnemer vindt het cruciaal dat huizenbezitters zonder eigen geld energie gaan besparen via een abonnementsperiode van tien, vijftien of twintig jaar. Eerder aflossen is kosteloos en blijkt gezien de huidige, lage rentestand, meestal aantrekkelijk. Bij verhuizing voor afloop van het abonnement moeten de nog resterende termijnen worden betaald. Voordeel is dat de waarde van het huis is vergroot.

regentuin te koop

Bij de Intratuin in Heerhugowaard is de afdeling 'Leven in de Tuin' geopend. Hier laten zij kinderen en volwassenen zien hoe belangrijk leven in de tuin is en wat de rol is die planten, dieren en water daarin spelen. Je kunt direct een kant-en-klare regentuin kopen!

zon zoekt dak

Stichting Natuur & Milieu biedt een zonnepaneel service aan. Samen met banken en leveranciers ontzorgen zij de consument. O.a. door de prijsvergelijking te doen, ze kopen collectief in en werken met betrouwbare installateurs. Kortom ze maken het de consument makkelijk om zonnepanelen aan te schaffen, maatregelen.

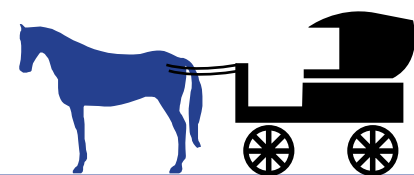
het maken van een nieuwe 'normaal'

Inzetten op gedragsverandering

Als ik de mensen gevraagd had wat ze zouden

willen hebben, hadden ze geantwoord: snellere paarden.

Henry T. Ford

Horseless Carriage Syndrome

Toen de eerste auto's op de markt kwamen zagen ze eruit als een koets, maar dan zonder paard. Dat beeld inspireerde de Canadese mediafilosoof Mc Luhan toen hij in de jaren 60 de term Horseless Carriage Syndrome bedacht. Hij bedoelde ermee dat we van nature geneigd zijn om nieuwe technologieën uit te leggen in termen van het oude vertrouwde. Het probleem heeft niet zozeer te maken met een bewust conservatieve houding maar meer met de menselijke neiging om vast te houden aan ingesloten gewoontes.

Gewoon maken wat nu nog bijzonder is

2 stuks fruit per dag, geen plastic tasjes bij de winkel, ruimte voor de rivier.....het zijn allemaal nieuwe defaults. Iedereen beschouwt het als vanzelfsprekend, maar dat was tot voor kort niet het geval.

Het veranderen van de standaard, de normale optie, vormt een belangrijk sturingsinstrument. Als klimaatadaptatie de standaard wordt dan ontstaat een heel andere dynamiek. Dan wordt de markt als geheel gedwongen zich te vernieuwen, ontstaat ruimte voor andere partijen en nieuwe

ideeën en – niet onbelangrijk- zijn de opbrengsten in termen van bijvoorbeeld energiebesparing en waterbergend vermogen veel groter.

Het maken van een nieuwe normaal is geen eenvoudige opgave. Mensen hebben de neiging om vast te houden aan ingesloten gewoontes. Ze volgen formele en informele regels en vermijden de afwijking. Ze doen wat standaard is, wat al zo is ingesteld.

De kansen liggen juist daar, bij het instellen van de standaard.

- Zet een stip aan de horizon, heb een aantrekkelijk verhaal en communiceer dit naar de samenleving. Zo weten mensen waar ze aan toe zijn.
- Maak gebruik van nudging - prikkels die het gedrag van mensen beïnvloeden - de overheid kan een duwtje in de goede richting geven.
- Stimuleer de mensen door variatie in heffingen, verplichtstellen of subsidies. Beloon mensen daarmee voor hun 'nieuwe' gedrag.

1 zet de stip op de horizon

Stel als overheid een visie op waar je naar toe wilt, bied daarmee enige zekerheid voor initiatiefnemers, wees voorspelbaar en maak je beleidsprincipes duidelijk.

Rol voor de overheid

Organiseer kennis

Kom met een positief verhaal, zet in op passie. Informeer mensen over de ambitie en geef aan welke acties daarbij horen. Maak ook duidelijk wat de bijdrage van ondernemers en bewoners kan zijn. Gebruik marketinginstrumenten om de boodschap helder en aantrekkelijk over te brengen.

Bied ruimte voor initiatief

Door de ambitie of visie uit te spreken is voor anderen in de samenleving duidelijk waar het beleid heen gaat en in welke richting de ruimte voor creativiteit, energie en initiatief ligt.

zij doen het al

gemeente Bergeijk

In Weebosch (gemeente Bergeijk) zijn de bewoners gevraagd om mee te helpen aan lokale oplossingen om de wateroverlast te beperken en verdroging van de bodem tegen te gaan. Om het afkoppelen te stimuleren heeft de gemeente een stimuleringsbedrag beschikbaar gesteld van €8/m² afgekoppeld dakoppervlak. De gemeente heeft zelf ook een deel van de openbare verharding afgekoppeld. De bewoners en gemeente hebben samen 2,26 ha oppervlak afgekoppeld. Dit zijn 4,5 voetbalvelden.

zij doen het al

Hoogheemraadschap van Delfland/ van Schieland en de Krimpenerwaard

Met de 'stimuleringsregeling klimaatadaptatie' / 'bijdrageregeling klimaatbestendige stad' willen beide hoogheemraadschappen bewoners en bedrijven stimuleren om zelf aan de slag te gaan met het klimaatbestendig inrichten van hun buurt. Voor 2017 heeft het hoogheemraadschap van Delfland €250.000 beschikbaar gesteld. Aanvragers kunnen, afhankelijk van de grootte van het project, maximaal € 10.000 of € 15.000 subsidie ontvangen. Om zoveel mogelijk ruimte te creëren voor initiatieven en deze snel en met zo min mogelijk financiële regels mogelijk te maken, heeft het hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard gekozen voor het vrijgeven van een budget met een beperkte set kaders.

zij doen het al

gemeente Laren

De gemeente Laren voert een verplicht afkoppelproject uit. In 2021 moesten alle dakoppervlakken afgekoppeld zijn van het riool. De gemeente is onderverdeeld in gebieden die vanaf 2018 één voor één gaan afkoppelen. Elk gebied heeft twaalf maanden de tijd om de werkzaamheden uit te voeren. De kosten en verantwoordelijkheid liggen bij de perceeleigenaar. Met een rookproef wordt gecontroleerd of het dak ontkoppeld is. Er wordt rook in het riool geleid, als de regenpijp nog aan het riool gekoppeld is is er rook zichtbaar in de dakgoot. Als het dak niet afgekoppeld is ontvangt de eigenaar een boete. De rioolheffing in de gemeente zal niet dalen. De gemeente gebruikt de gelden om de openbare ruimte af te koppelen en de riolering in stand te houden.

Social Impact Bond (SIB)

Met een Social Impact Bond investeert een private investeerder in een maatschappelijk probleem. Als de oplossing voor het probleem resultaat oplevert, krijgt de investeerder geld van de overheid. Het is een manier om vreemd vermogen aan te trekken in domeinen waar tot voor kort vooral en alleen de overheden actief waren. Een manier om projecten te financieren die anders niet financierbaar zouden zijn.

Een voorbeeld van een SIB is als er door regenval ieder jaar kelders onder water lopen en een oplossing denkbaar is, maar de gemeente zich niet alleen verantwoordelijk voelt voor de oplossing. Een ondernemer ziet kansen, maar heeft hiervoor wel geld nodig. Het blijkt dat de verzekeraar ieder jaar geld uitkeert om de schade van de ondergelopen kelders

te compenseren. Voor de verzekeraar is het zinvol mee te investeren in de oplossing. Samen hebben de gemeente en de verzekeraar voldoende geld om de problemen op te lossen. Er is een positieve business case. Beide partijen willen wel zeker weten dat het probleem wordt opgelost, voordat ze besluiten te investeren. Met een SIB financieren banken of fondsen de ondernemer en het project. Als het gewenste resultaat is behaald (de kelders lopen niet meer onder water) betalen de verzekeraar en de gemeente de financiers het bedrag plus rendement. Het probleem wordt opgelost, gemeente en verzekeraar betalen alleen voor het resultaat, de risico's liggen bij de ondernemer en de financier en alle partijen hebben de juiste prikkel om aan de oplossing te werken.

gewoonte

3 stimuleren

Variatie in heffingen

Gemeente en waterschap kunnen kortingen geven aan inwoners en/of woningeigenaren op heffingen wanneer zij voldoen aan een gewenste prestatie. Bijvoorbeeld het variëren in de hoogte van de onroerende zaakbelasting: eigenaren van energiezuinige woningen betalen minder OZB, zonder dat vanuit de overheid wordt bepaald hoe de duurzaamheid bereikt moet worden.

Co-investeren

Door te co-investeren grijpt de overheid in op de uitgavenkant van het bekostigingssysteem. Door middel van een vergoeding betaalt ze mee aan investeringen die door anderen worden gedaan. Co-investering vindt plaats via subsidies en social impact bonds. Een voorbeeld is de subsidie op aanleg van groene daken. In Den Haag geeft de gemeente € 25/ m² subsidie op de aanleg van groen daken. Naast co-investeren zijn er mogelijkheden om te co-financieren waarbij de overheid afhankelijk van het resultaat zijn inleg terug krijgt.

Verplicht stellen

Een derde optie om een verandering teweeg te brengen is om een verplichting op te leggen. Eigenaren en ontwikkelaars worden verplicht een maatregel uit te voeren. Een voorbeeld hiervan is een regenwaterverordening waarbij alle hemelwater verplicht afgekoppeld wordt van het riool. Hier kan al dan niet een aanlegvergoeding tegenover staan (bijvoorbeeld een bijdrage per vierkante meter afgekoppeld dakvlak), maar de kosten kunnen ook geheel voor de eigenaar zijn.

2 verleiden

Mensen zijn emotionele wezens die niet altijd in hun eigen belang handelen. Als je irrationele beslissingen van mensen hebt doorgrond, kun je simpele maatregelen bedenken om hun gedrag te veranderen. Overheden en bedrijven spelen daarin een actieve rol, zodat zowel de individuele burger als de maatschappij er beter van wordt. Je kunt bijvoorbeeld de openbare ruimte slimmer inrichten, een competitie bedenken of mensen ontzorgen door een slimme dienst aan te bieden.

Openbare ruimte

Sociale contacten op straat vergroot je door de plekken waar mensen elkaar passeren smaller vorm te geven. Daardoor kijk je elkaar aan en ontstaat er vanzelf menselijk contact en misschien wel een praatje. Om mensen te verleiden afval beter te scheiden plaats je de containers voor restafval aan de randen van de wijk. Dichterbij staan de containers voor glas, papier en plastic. De grotere afstand naar de restafvalcontainer zorgt ervoor dat bewoners afval beter scheiden.

Competitie

Inzicht in je eigen energieverbruik en die van de burens vergroot het bewustzijn. Door er een competitie van te maken gaat het energieverbruik nog verder naar beneden. Onlangs is ook het waterlabel gelanceerd, waarbij je ziet hoeveel hemelwater je op je eigen terrein opvangt

Ontzorgen

Het blijkt dat veel mensen meer op zien tegen het onderhoud van de tuin, dan het weghalen van tegels uit de tuin. Zet als gemeente een service op die helpt tuinen te onderhouden op voorwaarde dat bewoners zelf hun tegels eruit halen.

zij doen het al

Behavioural Insights Team (BIT)

Naar idee van de Britse overheid heeft het Ministerie van Infrastructuur en Milieu een Behavioural Insights Team opgezet. Als je kennis uit de psychologie en gedragswetenschappen slim toepast, kun je al met eenvoudige maatregelen het gedrag van burgers veranderen. Een van de bekendste 'nudge'-ideeën is te vinden in de toiletten van Schiphol. De luchthaven liet op de bodem van urinoirs afbeeldingen van vliegende tekenen zodat mannelijke passagiers beter mikken tijdens het plassen. Het aantal knoeiers nam met 80 procent af, wat Schiphol veel geld bespaarde bij het schoonmaken van de toiletten. Het concept wordt nu wereldwijd toegepast.

Bron: www.trouw.nl

veranderen op de werkvloer

Van bestuurder tot beheerder, hoe krijg je je collega's mee?

1 breng een beweging op gang

Zet jouw stip op de horizon voor de mensen binnen je eigen organisatie. Zorg voor een helder doel en een helder verhaal. Leg het 'waarom' uit en breng de risico's van het niet veranderen in beeld.

Lef tonen

De straaD is een integraal project ten top, en slaagt alleen als er anders gewerkt wordt:

- horizontaal i.p.v. sectoraal
- verbindend
- samen met mensen van buiten de eigen organisatie
- met lef

De klimaat 'gangster'

Om te zorgen dat de straaD sneller wordt uitgerold zet je een klimaatambassadeur in. Deze persoon kent iedereen en iedereen kent deze persoon. Hij/zij zorgt dat het thema 'klimaat' of 'duurzaamheid' in elk document belandt en nergens wordt vergeten.

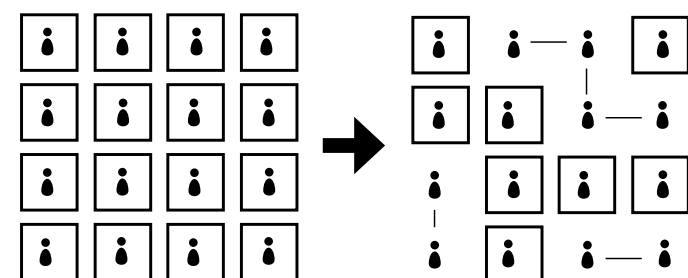
door: Herman Roozen

Dit vergt speciale competenties van de werknemers; initiatief nemen, een ondernemende opstelling, achter het bureau vandaan de samenleving in, uitnodigend, samenbrengend en verbindend.

als muren verdwijnen ontstaat ruimte voor ontmoeten

Integraal werken

De straaD maak je samen. Van de afdeling water en riolering naar openbare verlichting, van sociaal werk naar afval, en alles er tussen in. Het nieuwe werken betekent niet alleen flexibele werkplekken, maar ook werken met andere collega's. Stap uit je hokje en ga samen aan de slag.

zij doen het al

Amsterdam Rainproof

In onze hoofdstad telt elke druppel. Bewoners, ambtenaren, kenniswerkers en ondernemers worden uitgedaagd hun stad bestand te maken tegen de steeds vaker voorkomende hoosbuien. Als je iets doet, doe het dan rainproof. Rainproof geeft tips en informatie hoe je zelf kan bijdragen aan een regenbestendige stad. Amsterdam Rainproof is een tijdelijk programma van Waternet met de gedachte dat aan het einde van de looptijd van het programma de Rainproofgedachte zichzelf blijft ontwikkelen en verspreiden. www.rainproof.nl

Water Sensitive Rotterdam

In Rotterdam wordt een beweging op gang gebracht om samen de stad leuker en sterker te maken. Er wordt een gemeenschap gebouwd van institutionele partijen (netbeheerders, waterschappen, corporaties, etc) die dezelfde beweging maken. Tegelijkertijd wordt op wijkniveau gewerkt aan community building om samen met bewoners en ondernemers de buurt te verbeteren. Water Sensitive wordt gefinancierd door de gemeente Rotterdam en de waterschappen liggend binnen de gemeente. www.watersensitiverotterdam.nl

Hoogheemraadschap van Delfland

Extreme weersomstandigheden als hoosbuien en hittegolven komen steeds vaker voor. Het dichtbebouwde gebied van Delfland is hier in veel gevallen niet goed op berekend. Delfland wil een beweging op gang brengen naar een waterbewuste maatschappij waarbij iedereen (inwoners, bedrijven, instellingen en medeoverheden) zelf maatregelen neemt die bijdragen aan een klimaatbestendige regio. Daartoe stimuleert en ondersteunt Delfland initiatieven van derden en gaat het actief op zoek naar verbindingen met andere beleidsdomeinen en nieuwe partners. www.hhdelfland.nl

Gemeente Den Haag

De gemeente Den Haag heeft binnen haar organisatie verschillende mensen die de organisatie 'infiltreren' met het onderwerp klimaatadaptatie. Geen speciaal programma, maar een beweging op de werkvloer 'van onder op'. Wel subsidieert de gemeente Den Haag de stichting Duurzaam Den Haag. Deze stichting wil initiatieven van bewoners en ondernemers, die Den Haag duurzaam maken, aan wakkeren. Zij doet dit op verschillende manieren, zoals de organisatie van Operatie Steenbreek, netwerk duurzame bedrijven en allerlei grote energiebesparingsacties. www.duurzaamdenhaag.nl

bestuurder

Verleiden door:

- inspirerend verhaal vertellen
- urgentie (water, hitte, sociaal, etc) laten zien
- kansen en vergezichten laten zien

Stimuleren door:

- wijzen op verplichtingen en wetgeving

Wat doet een bestuurder voor jou?

- zorgen dat het onderwerp op de gemeentelijke agenda wordt geplaatst
- bijzondere aandacht geven aan projecten en mensen die het 'stadsklimaat' verbeteren
- tijd/geld/ruimte beschikbaar stellen voor onderzoek, experimenten, pilots

beleidmakers

Verleiden door:

- inspirerend verhaal vertellen
- helder omschrijving wat het doel, urgentie en belang is
- memo over stadsklimaat geven wat handig overgenomen kan worden in de beleidsdocumenten

Stimuleren door:

- wetgeving
- beslissingen van de raad

Wat doet een beleidsmaker voor jou?

- zorgen dat het 'stadsklimaat' in alle groenplannen, waterplannen, rioleringsplannen, sociale plannen, etc. wordt beschreven

ontwerper

Verleiden door:

- inspirerend verhaal vertellen
- goede voorbeelden laten zien
- inspiratie bieden (bv bouwstenen met maatregelen)
- interessante excursie organiseren

Stimuleren door:

- handboek openbare ruimte van de gemeente aan te passen op stadsklimaat
- laten doorlopen van checklists, klimaattoets
- kaders en randvoorwaarden meegeven
- verplicht consulteren van collega's (bv waterbeheerder, buurtregisseur, stadsklimaatambassadeur)

Wat doet een ontwerper voor jou?

- zorgen dat het 'stadsklimaat' zorgvuldig in de plannen wordt opgenomen
- tot de verbeelding sprekende beelden maken

werkvoorbereider

Verleiden door:

- helder omschrijving wat het doel is
- besteksklare teksten aanleveren
- CAD-tekeningen van standaardoplossingen aanbieden
- bewezen technieken laten zien

Stimuleren door:

- handboek openbare ruimte van de gemeente aan te passen op stadsklimaat

Wat doet een werkvoorbereider voor jou?

- zorgen dat het verbeteren van stadsklimaat van droom ook echt realiteit wordt
- andere in de organisatie laten zien dat de straaD technisch gewoon haalbaar is

uitvoerder

Verleiden door:

- helder omschrijving wat het doel is

Stimuleren door:

- heldere tekeningen, goede werkschrijvingen

Wat doet een uitvoerder voor jou?

- een zorgvuldige uitvoering begeleiden zodat het project een succesvol (voorbeeld)project wordt.
- aannemers uitleggen waarom een andere wijze van uitvoeren nodig is.

beheerder

Verleiden door:

- inspirerend verhaal vertellen
- helder omschrijving wat het doel is
- voorbeelden uit andere gemeenten laten zien
- inzichtelijk maken wat de consequenties voor het beheer zijn

Stimuleren door:

- handboek openbare ruimte van de gemeente aan te passen op stadsklimaat

Wat doet een beheerder voor jou?

- zorgen dat het stadsklimaat verbeterd en ook in stand wordt gehouden

Hoe krijg ik een..... mee?

2 van klimaat denken naar klimaat doen

Als ontwerpers of beheerders niet overtuigd zijn, kan een bestuurder roepen wat hij wil, maar het zal niet van de grond komen. Het is zaak om klimaatdenken een stap verder te brengen naar klimaat doen. Ga hierbij organisatiebreed te werk, kies voor een passende benadering per afdeling.

Koplopers

Sommige mensen hebben al voldoende informatie en inspiratie gekregen uit stap 1, een beweging op gang brengen. De koplopers. Deze mensen zijn klaar om de ideeën om te zetten in acties. Je kunt hen verder helpen door informatie aan te leveren die ze makkelijk en snel kunnen gebruiken in presentaties, ontwerpen, tekeningen en rapporten.

Achterblijvers

Andere collega's hebben wat meer dwang nodig om klimaatadaptief te handelen. Checklists, verplichte consultatierondes bij collega's, aanpassen van procedures en overlegstructuren, handboek beheer en inrichting openbare ruimte, stadsklimaattoetsen kunnen daarbij helpen.

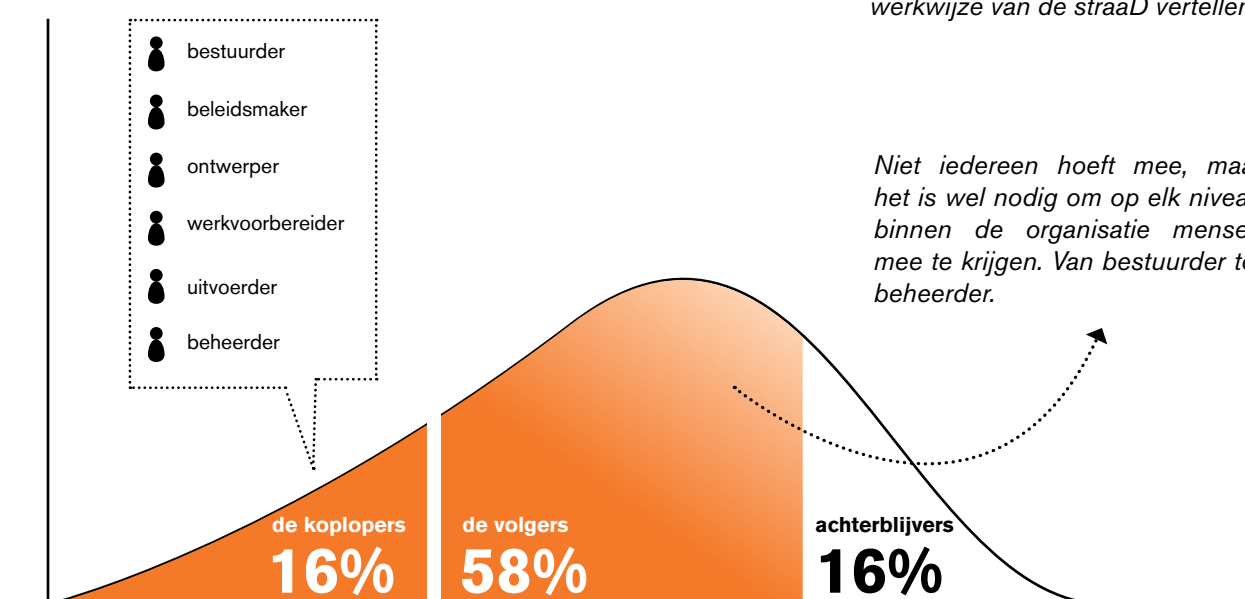
Kant-en-klaar

Maak het makkelijk! Zorg dat werkvoorbereiders kant-en-klare bestekteksten en standaard CAD-tekeningen hebben voor klimaatadaptieve oplossingen. Maak een standaard tekst voor beleidsmedewerkers, verstrek bouwstenen en mooie referentiebeelden aan ontwerpers. Maak de onderhoudsfrequenties en -kosten inzichtelijk voor beheerders.

Handboek openbare ruimte

Veel gemeenten werken met een handboek beheer en inrichting openbare ruimte. Hierin staan principes voor de openbare ruimte beschreven waaraan iedereen zich dient te houden. Klimaatadaptieve oplossingen zijn vaak niet in de handboeken opgenomen, waardoor de buitenruimte als vanouds wordt ingericht. Pas dus het handboek aan, want dat is de nieuwe normaal.

zoek de weg van de minste weerstand

Zoek de koplopers (de innovatoren en de pioniers), de mensen die snel willen en kunnen meebewegen. Laat hen je helpen met de transitie, zet ze in als klimaatambassadeurs en laat ze het verhaal en de werkwijze van de straaD vertellen.

Niet iedereen hoeft mee, maar het is wel nodig om op elk niveau binnen de organisatie mensen mee te krijgen. Van bestuurder tot beheerder.

gewoon doen

In de Robert Fruinstraat zijn ze begonnen!

Intuïtief aan de slag

In Rotterdam wordt een straat omgevormd. De gemeente is vorig jaar gestart met de voorbereidingen. **Hoe gaat het in de Robert Fruinstraat? Hoe zijn ze begonnen? Wat komt er allemaal bij kijken?**

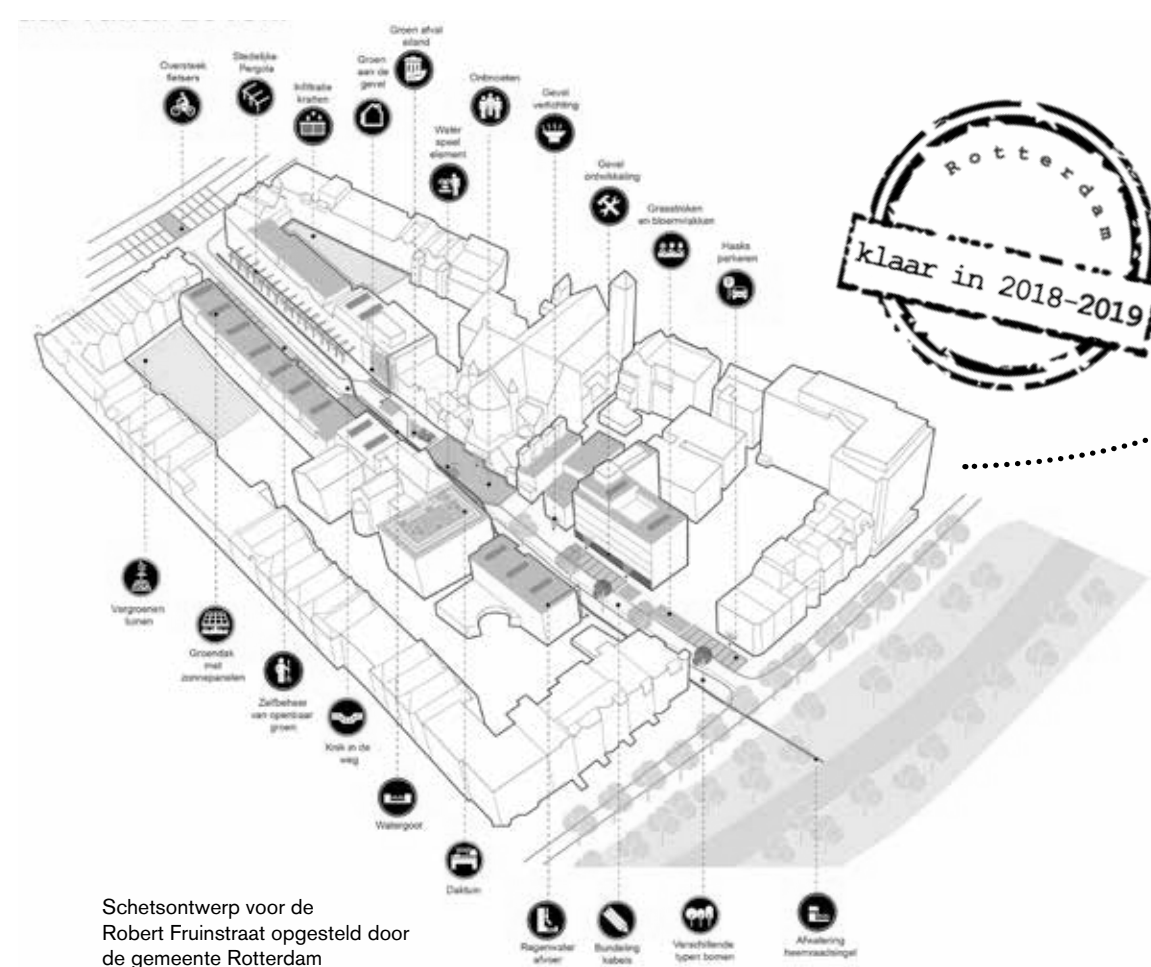
In plaats alles van te voren uit te denken en dicht te timmeren zijn de projectmedewerkers gewoon gestart. Stap voor stap werken zij met deelplannen toe naar de oplevering van het project in 2018-2019. Als iets werkt, dan doen ze het. Werkt het niet, dan doen ze het niet.

Erst is vastgesteld wat de doelen van de gemeente zijn voor deze straat. Daarna zijn bewoners en stakeholders gevraagd naar hun wensen en belangen en vervolgens zijn zij uitgenodigd om de plannen verder vorm te geven. Wensen worden meegenomen, maar het algemeen belang staat altijd voorop.

Persoonlijk proces

Er is veel waardering voor het persoonlijke proces wat de gemeente doorloopt. Het geeft vertrouwen en de lijntjes blijven kort. Iedereen weet bij wie hij/zij moet zijn om iets te regelen. Telefoonnummers en e-mailadressen zijn uitgewisseld, men communiceert soms ook per Whatsapp.

De gemeente heeft contact met een aantal actieve bewoners in deze straat. Zij zijn het eerste aanspreekpunt voor de woningbouwvereniging, gemeente en politie. Zij houden de boel in de gaten en versterken de sociale cohesie. Ze spelen een cruciale rol in de informatievoorziening van en naar bewoners.

De gemeente is nu bezig met het uitwerken van:

- groene- en energiedaken
- waterdoorlatende verharding
- waterkratjes onder de straat
- voorlichting voor watervriendelijke tuinen
- vergroening door geveltuinen
- onderzoek naar een kabelgoot

Stakeholders haken aan wanneer nodig

De gemeente maakt regelmatig een stakeholders analyse. Niet iedereen hoeft vanaf het begin tot einde betrokken te blijven. Met enige regelmaat wordt een stakeholders bijeenkomst georganiseerd om iedereen bij te praten en nieuwe verbindingen tussen mensen tot stand te brengen.

Als mensen niet mee willen doen is dat ook prima. Op een later moment haken ze misschien toch nog aan. Er wordt geen energie gestoken in 'dat kan niet' en 'dat wil ik niet'. De enthousiastelingen worden juist verder gestimuleerd.

geslaagde geveltuinendag

geveltuinendag oktober 2016

40% van de bewoners doet mee

De gestelde doelen van de gemeente overstijgen de openbare ruimte. De doelen worden niet bereikt zonder de private ruimte te betrekken. Bewoners en eigenaren worden actief gevraagd om mee te werken.

Het initiatief om de straat om te vormen, het persoonlijk contact en het meedenken met het proces leidt tot een grote betrokkenheid. Ongeveer 25% van de bewoners was bij de eerste workshop aanwezig.

Om de bewoners voor te bereiden op de komende veranderingen hebben de bewoners en de gemeente samen een geveltuinendag georganiseerd. Ongeveer 40% van de huishoudens was die dag aan de slag - op straat, in de plantenbak of in de keuken.

De geveltuinendag geeft een impuls aan de 'gezelligheid' in de straat. De acceptatie onder bewoners voor verandering is nu groter.

meten is weten (maar soms ook de eigenlijke doelen vergeten...)

Het oorspronkelijke idee was om de straat uitvoerig te bemeten. Voor, tijdens en na de uitvoering. Het projectteam heeft er uiteindelijk voor gekozen dit niet te doen. Ze waren bang zichzelf te verliezen in allerlei onderzoeken en dat 'het meten' dan het uiteindelijke doel zou worden in plaats van het

maken van een straat met een fijn leefklimaat. Naast het specifiek meten van de grondwaterstanden wordt op buurniveau alleen gemonitord met bestaande middelen. Bewoners wordt achteraf gevraagd wat zij van hun nieuwe straat vinden.

maatwerk

Het is altijd maatwerk. Een blauwdruk voor de straat bestaat niet. Iedere straat heeft andere bewoners, wensen en opgaven. Het proces kan hetzelfde zijn, maar de uitkomst totaal anders. En dat is prima!

maak een film

In de Robert Fruinstraat is een waterbergingsopgave. Het Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard werkt actief mee aan het organiseren van bijeenkomsten en (de verfilming van) de aanleg van een voorbeeldtuin, zodat eigenaren en bewoners bewogen worden om watersensitiever te gaan handelen.

intuïtief aan de slag

START	NU	2017	2018-2019										
<p>Waar begin je?</p> <p>Zoek naar waar plek waar duidelijke opgaves liggen, kijk naar de planning voor grootschalig onderhoud en kijk naar het bewonersprofiel van de straat.</p> <p>De Robert Fruinstraat komt door deze straatDscan naar voren. Er is een aantal opgaves:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rioolvervangning door gemeente Rotterdam staat op de planning • netvervangning 10kV-23kV door Stedin staat op de planning • er ligt waterbergingsopgave door Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard 	<p>Projectplan</p> <p>Er wordt een projectplan opgesteld volgens de procedures van de gemeente, aangepast op de ambitie van het project. In het projectplan staan de doelen, de resultaten en de organisatie in grote lijnen omschreven.</p>	<p>Stip(pen) op de horizon</p> <p>De gemeente heeft de volgende doelstellingen voor de Robert Fruinstraat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vergroening van de straat • de straat toekomstbestendig en duurzaam maken, klaarmaken voor de toekomst • vergroten economische waarde van de straat • vergroten sociale cohesie in de straat • waardecreatie 	<p>Stakeholder analyse</p> <p>Wie hebben er belangen in de straat? De gemeente maakt een stakeholder analyse.</p>	<p>Een persoonlijk gesprek aan de deur</p> <p>'Beste bewoner, wat wilt u eigenlijk?' De gemeente gaat langs de deuren om sfeer te proeven en persoonlijk contact op te bouwen. Vervolgens zijn de bewoners uitgenodigd voor de workshop in hun eigen straat. Ongeveer 25% van de bewoners doet mee. Een aantal gaat op korte termijn verhuizen en vindt het niet zinvol om mee te doen, anderen hebben geen zin.</p>	<p>Op de koffie bij stakeholders</p> <p>De stakeholders zijn per telefoon en e-mail benaderd. Daarna zijn de ambtenaren 'op de koffie' gegaan om het project uit te leggen, de doelen van de gemeente te beschrijven, onderzoeken wie de juiste contactpersoon binnen de andere organisatie is en te bekijken of de organisatie met het project mee wil doen.</p>	<p>Dromen met bewoners en ontwerpers</p> <p>Tijdens de workshop is de bewoners en instellingen in de straat gevraagd wat hun dromen voor de straat zijn.</p> <p>Professionele partijen gaan met de dromen van de bewoners aan de slag en bedenken inspirerende ideeën voor de Robert Fruinstraat.</p> <p>Samen met een ontwerper van de gemeente werken de bewoners de ideeën voor hun straat verder uit.</p>	<p>Is dit wat u wilt?</p> <p>De gemeente werkt het schetsontwerp verder uit en stuurt dit op naar de bewoners</p>	<p>Tijdelijk</p> <p>De geveltuinendag zorgt ervoor dat bewoners en instellingen betrokken blijven en alvast wennen aan veranderingen in de straat. Tijdelijke tuinen worden samen met bewoners aangelegd. Zo'n 40% van de bewoners doet mee.</p>	<p>Metten is weten</p> <p>In de straat en een aantal achtertuinen worden peilbuizen geplaatst om de grondwaterstand te meten en het effect van de ingrepen te bepalen.</p>	<p>Stand van zaken</p> <p>Veel mensen werken een onderdeel van het ontwerp van de Robert Fruinstraat uit. Het grotere overzicht ontbreekt voor velen. Er wordt een stakeholders bijeenkomst georganiseerd om iedereen op de hoogte te brengen en nieuwe partijen te laten aanhaken.</p>	<p>Definitief ontwerp</p> <p>Het schetsontwerp wordt door de gemeente verder uitgewerkt naar definitief ontwerp. Verschillende deelprojecten worden voorbereid.</p>	<p>Aanbesteding</p> <p>De gemeente wil een contractwijze waarin de grote onderdelen vast staan, maar waar nog wel ruimte is voor kleinschalige aanpassingen. Gedacht wordt om een bouwteam samen te stellen om samen over de uitvoering na te denken.</p>	<p>Schop de grond in!</p> <p>In 2018 - 2019 wordt het project uitgevoerd.</p> <p>Resultaat: een straat voor de mensen die er wonen. De gestelde doelen zijn behaald, het algemeen belang is gediend. Werkplezier en woonplezier.</p>

straaDkennis

Projectteam

Anne-Sietske Smits	Bosch Slabbers
Stijn Koole	Bosch Slabbers
Floor van den Bergh	Buro Bergh
Antoinette Kempers	RebelGroup
Wouter Vos	RebelGroup
John Jacobs	Gemeente Rotterdam
André Rodenburg	Gemeente Rotterdam
Arno Lammers	Gemeente Den Haag
Niels Al	Gemeente Den Haag
Kees Broks	STOWA en stichting RIONED
Hugo Gastkemper	Stichting RIONED
Albert Martinus	Stichting Rioned GWW
Michiel Pols	VPdelta
Jurgen Bals	Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard
Carl Paauwe	Hoogheemraadschap van Delfland

Brainstormsessie beheer

Ineke Westerbroek	CROW
Hillie Talens	CROW
Erwin Smit	Gemeente Papendrecht
Andy Engel	Gemeente Bergeijk
Arjen Oostr	Gemeente Rotterdam
Lex Koelewijn	Gemeente Alblasserdam
Anne-Sietske Smits	Bosch Slabbers
Floor van den Bergh	Buro Bergh

Brainstormsessie participatie

Hans Bours	gemeente Rotterdam
Jeanette Tinner	gemeente Alphen aan den Rijn
Rosalie de Boer	BPD gebiedsontwikkeling
Hans Hugo Smit	BPD gebiedsontwikkeling
Angeline Sijzenaar	Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard
Wolbert van Dijk	Wolbert van Dijk Urban and Landscape design
Anne-Sietske Smits	Bosch Slabbers
Floor van den Bergh	Buro Bergh

Brainstormsessie transitie

Carl Paauwe	Hoogheemraadschap van Delfland
Peter van den Heuvel	Gemeente Midden-Delfland
Theo Helderman	Gemeente Midden-Delfland
John Jacobs	Gemeente Rotterdam
Daniel Goedbloed	Waternet
Niels Al	Gemeente Den Haag
Eveline Botter	Gemeente Leiden
Marcel Belt	Gemeente Leiden
Anne-Sietske Smits	Bosch Slabbers
Floor van den Bergh	Buro Bergh

Interviews Robert Fruinstraat

Kenneth Ghisyawan	bewoner Robert Fruinstraat
Cindy Jansen	huurder atelier Het Wilde Weten
K. Ramcharan	bewoonster Robert Fruinstraat
Kim Zwart	Stichting Tussentuin
Selma Curebal	Stichting Arosa
Juriaan van Woerkom	Rotterdamse vastgoed maatschappij
Dennis van Tilburg	Stedin
Jane Stortelder	Gemeente Rotterdam
Rolf Jonkers	Gemeente Rotterdam
Laurence Peels	Gemeente Rotterdam
René Govers	Gemeente Rotterdam

Losse interviews

Albert Martinus	Stichting Rioned GWW
Deyar Jaff	Gemeente Den Haag

Wil je een krant, of meerdere kranten bestellen? neem dan contact op met één van de partners!

bedankt voor jullie inzet!

Inspiratie en initiatieven

bewoners

samen schakelen

Omschakelen naar een duurzamere én goedkopere levensstijl doe je samen. Dat is de basis van Samen Schakelen. Stel je voor... Je komt 7 keer bij elkaar met een aantal mensen uit je flat, straat, buurt of wijk. Je werkt samen een map door met allerlei praktische tips en ideeën om je leven een stuk duurzamer te maken en tussentijds voer je telkens je eigen actieplan uit. Na die 7 keer heb je niet alleen de wereld een stukje mooier gemaakt, maar bespaar je jezelf ook nog eens structureel een hoop geld! En op de koop toe leer je ook nog eens nieuwe mensen kennen... Lijkt je dat wat?

www.samenschakelen.nl

mijn buurtje.nl

Mijn buurtje traint buurtbewoners en professionals als buurtverbinder die offline verbinden en online alle mooie dingen zichtbaar maken op een prachtig online dorpsplein. Ze stimuleren en helpen bewoners, organisaties en bedrijven om het online platform te gebruiken, de plek waarop je alles uit je wijk of dorp vindt. Zo zorgen ze voor meer onderlinge verbindingen en worden de al aanwezige bronnen in de buurt veel beter gebruikt.

www.mijnbuurtje.nl

Top 10 bewonersinitiatieven

- 1 buurtfeest, koken en eten**
- 2 kleinschalig groenproject + beheer**
- 3 educatieproject op school, schoolplein omvormen**
- 4 zwerfvuil opruimen, groen snoeien**
- 5 veiligheid, camera's en buurtpreventie app**
- 6 pleintje omvormen voor groen en spelen**
- 7 leefstraat**
- 8 kunst en muziek evenement**
- 9 parkeerplaats delen**
- 10 tuin ontregelen**

* opgesteld tijdens brainstormsessie participatie (23 november 2016)

grote kleine kansen atlas

De grote kleine-kansen atlas laat ter inspiratie een 60-tal voorbeelden zien van wat het maatschappelijk burgerinitiatief aan schatten oplevert.

www.kansenatlas.igg.nu

whats app buurtpreventie

Wabp staat voor WhatsApp buurtpreventie. Een wabp groep is een WhatsApp groep waar burens elkaar snel op de hoogte kunnen houden van alarmerende situaties zoals een inbraak of een verdacht persoon etc. Bel altijd eerst 112 en informeer uw burens vervolgens via de app. Ruim 6600 wabp groepen hebben zich inmiddels aangesloten.

www.wabp.nl

huisje boompje beter

Een gratis app vol met inspirerende maatregelen om je huis en tuin klimaatbestendig te maken. Van groene daken tot waterbesparend toilet.

www.huisjeboompjebeter.nl

klimaatplein

Inzicht in besparen en vergroenen. Klimaatplein laat met rekenvoorbeelden zien welke investeringen de moeite waard zijn.

www.klimaatplein.com

overheid - markt - bewoners

right to challenge

Bewoners en maatschappelijke organisaties willen meer te zeggen krijgen over o.a. lokale voorzieningen voor zorg en welzijn en de leefbaarheid en het onderhoud van de directe leefomgeving.

Bewoners (-organisaties) kunnen nu zelf het initiatief nemen om een dienst uit te voeren, als zij vinden dat het beter / anders moet. Dit heet Right to Challenge (het recht om uit te dagen). Het initiatief verschuift dan van overheid naar burger. Bewoners krijgen ook de middelen en verantwoordelijkheid. Zo nemen bewoners(-organisaties) taken over die tot nu toe vaak de lokale overheid uitvoert. Denk aan het uitvoeren van groenonderhoud in de buurt. Een groot aantal Nederlandse gemeenten geeft bewoners en organisaties nu de mogelijkheid om "uit te dagen".

www.righttochallenge.nl

polderdak

Hoogheemraadschap van Delfland realiseert in samenwerking met de gemeente en de VVE een polderdak op een halverdiepte parkeergarage op de Spinozalaan in Leidschendam.

Hoogheemraadschap van Delfland

gratis tuinontwerp

Kopers van een nieuwbouwwoning krijgen in Pijnacker-Nootdorp gratis twee klimaatadaptieve tuintonwerpen aangeboden.

gemeente Pijnacker-Nootdorp

buurtonderneming

In 2012 is in Rhoon-Noord (ca 2.500 inwoners) de ontwikkeling van een buurtonderneming / buurtnetwerk van start gegaan. Het is een zeer innovatief traject:

- Buurtbewoners geven zelf richting aan de kwaliteiten in hun buurt (onder meer door eigen inzet)
- Beheer van de openbare ruimte wordt aangestuurd door bewoners zelf. Bewoners gaan ook over veiligheid en kijken naar inzet bij zorg en welzijn
- Beschikbare budgetten voor de buurt worden geheel door bewoners beheerd (en niet meer door de gemeente)

Dit project wordt begeleid door 5c0Ondernemingen. Zij werken in opdracht van buurtbewoners

gemeente Rhoon

3000 euro per inwoner

Gemeenten in Nederland geven gemiddeld per jaar €3000-5000 per inwoner uit. 1/6 van dit bedrag wordt geïnvesteerd in de openbare ruimte. Kijk bijvoorbeeld eens naar begroting van de gemeente Den Haag.

www.begroting.denhaag.nl

vet veel geld uitgeven

Jongeren uit Helmond kunnen initiatieven indienen om 'vet veel' geld uit te geven. Het initiatief wordt bedacht én uitgevoerd door jongeren

gemeente Helmond
www.geefmijdatgeld.nl

operatie steenbreek

Inmiddels hebben al 25 gemeenten zich aangesloten bij Operatie Steenbreek. Dit is een campagne om bewoners te enthousiasmeren hun tuin te vergroenen. Sinds de start van de campagne zijn al 87.000 tegels verwijderd.

www.operatiesteenbreek.nl

burger sensor netwerk

Het 'Smart Emission' project draait om het in kaart brengen van luchtkwaliteit, geluid, trillingen en meteorologische indicatoren in de stad, door inwoners met zogenoemde burger-sensornetwerken.

Met behulp van deze informatie kunnen zogenoemde 'externaliteiten' van de stad beter zichtbaar worden gemaakt. Externaliteiten zijn zaken die niet in reguliere economische afwegingen worden meegenomen, maar die wel effect kunnen hebben op de algemene gezondheid van een stad en haar inwoners. Planologen van de Radboud Universiteit zijn ook benieuwd hoe de samenwerking tussen burgers en lokale overheid zich kan aanpassen aan deze nieuwe vormen van Open Data, democratisering van kennis, actieve burgers en resulterende vormen van 'bottom-up planning' processen

www.smartemission.ruhosting.nl

tuin info pakket

Na het klussen in huis is vaak direct de tuin aan de beurt. Bied als gemeente een tuin-informatiepakket aan nieuwe bewoners aan, maak gebruik van het momentum om te zorgen dat tuinen groen worden ingericht.

tuinman in de wijk

In het kader van het stadsinitiatief hebben burgers van Rotterdam gekozen voor een 'Tuinman in de Wijk'. Dit project introduceert een nieuwe professional in het straatbeeld: een Tuinman (m/v), die samen met bewoners, scholen, wijkorganisaties, wooncorporaties en overheid wijken op een sociaal duurzame manier groener en kindvriendelijker maakt. Beheer en onderhoud (menselijke interactie en natuur) wordt zodanig georganiseerd dat samenwerking, koppeling van doelstellingen en participatie van burgers mogelijk is. Dit jaar worden in 12 Rotterdamse wijken gestart met de 'Tuinman'.

participatiekaart

De participatiekaart geeft een overzicht van participatie-initiatieven die de leefbaarheid in de buurt verbeteren. Laat je inspireren door voorbeelden in het land.

www.participatiekaart.nl

leiden gaat goed

Leiden gaat Goed is een campagne van het Programma Duurzaamheid van de gemeente Leiden. Samen met inwoners, bedrijven en organisaties werkt de gemeente aan een leefbare stad op het gebied van onder andere energie, vergroening, afval, mobiliteit. In het najaar van 2016 heeft de gemeente een huis-aan-huiskrant uitgegeven om haar inwoners en ondernemers te inspireren duurzame keuzes te maken om samen de stad mooier, groener en gezonder te maken. Leiden wil voorop lopen, onderweg naar een klimaatneutrale, groene, schone stad.
www.gagoed.nl

city deal klimaatadaptatie

De City Deal Klimaatadaptatie verenigt 27 partijen rondom de steden Amersfoort, Amsterdam, Breda, Den Haag, Dordrecht, Eindhoven, Rotterdam en Zwolle. Vanuit de ervaring van deze koplopers willen zij doorbraken bereiken in de stedelijke aanpak van klimaatadaptatie. Dat doen zij door samen te werken en resultaten te boeken op drie niveaus: van elkaar leren (city-to-city), experimenteren en agenderen. Meer informatie op www.citydealklimaatadaptatie.nl

overheid - overheid

wateragenda Den Haag

De Wateragenda is het instrument waarmee Hoogheemraadschap van Delfland en Den Haag sinds 2012 de samenwerking regelen. Hierin worden heldere afspraken gemaakt over het omgaan met water in en om de stad. Met de actualisatie van de Wateragenda (2016-2020) pakken Den Haag en Delfland de wateropgaven integraal op in samenhang met ruimtelijke ontwikkelingen, economie, recreatie en cultuurhistorie.

alles chill?

De aanpak van de straaD vraagt om nieuwe manieren van werken, denken en netwerken. Vooral jonge mensen durven over de grenzen heen te kijken. Is uw organisatie misschien wat stram? Nodig eens trainees uit om te komen werken in de organisatie. Zij kijken met een frisse blik, stellen vragen en hebben relatief veel tijd. Jongeren durven meer. Zij zijn opgegroeid in een tijd van complexe omgevingen en netwerken. Zij kunnen het verschil maken!

14 februari 12.30u
in de centrale hal

SPEEDDATEN

met o.a. de wethouder met Ief, de stoere beheerder en de knappe ontwerper

Hoe verleid ik mijn collega...

...om samen het stadsklimaat te verbeteren?

waterlabel

De gemeentes Den Haag, Rotterdam en Amsterdam en waterschap Amstel, Gooi en Vecht zijn begonnen met een proef waarbij huiseigenaren een waterlabel kunnen aanvragen. Een label A-woning houdt regenwater langer vast, waardoor het riool minder te verstouwen krijgt en wateroverlast binnen de perken blijft. Het waterlabel is vooralsnog geen verplicht label, zoals het energielabel dat wel is, maar vrijwillig en vooral gericht op bewustwording.

blijf op de hoogte van de straaD!

www.destraad.nl

samen maken we de straatD

Initiatief van

Bosch Slabbers
landschapsarchitecten
www.bosch-slabbers.nl
a.smits@bosch-slabbers.nl
s.koole@bosch-slabbers.nl

In samenwerking met

Buro Bergh
www.burobergh.nl
floor@burobergh.nl

Partners

Rebel
www.rebelgroup.com
antoINETTE.kemper@rebelgroup.com

Gemeente Rotterdam
WaterSensitive Rotterdam
www.watersensitiverotterdam.nl
[jcyj.jacobs@rotterdam.nl](mailto:jcj.jacobs@rotterdam.nl)

Gemeente Den Haag
www.denhaag.nl
arno.lammers@denhaag.nl
niels.al@denhaag.nl

VPdelta
www.vpdelta.nl
michiel.pols@innovationquarter.nl

Hoogheemraadschap van Delfland
www.hhdelfland.nl
cpaauwe@hhdelfland.nl

Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard
www.schielandendekrimpenerwaard.nl
j.bals@hhs.nl

Stichting RIONED
www.riool.net
hugo.gastkemper@rioned.org

Stichting Rondom GWW
www.rondomgww.nl
albert.martinus@rondomgww.nl

STOWA
www.stowa.nl
palsma@stowa.nl

door: Herman Roozen

hoe kwam de krant tot stand?

In dit project werken overheid, markt en bewoners samen aan het transformeren van straten. Van straat naar straatD, de straat voor een beter leefklimaat. Een mooi voorbeeld van het nieuwe werken in de netwerksamenleving!

Initiatief

Bosch Slabbers nam het initiatief 3 jaar geleden. Zij verwonderde zich over de inrichting van onze stenige straten. Kan dat nu niet slimmer, socialer en klimaatadaptiever? Met dit idee heeft zij partners bereid gevonden om samen te onderzoeken hoe onze straten in de toekomst er uit zouden kunnen/ moeten zien.

Eerste uitgave

De eerste krant laat zien welke ruimtelijke- en sociale maatreg-

len je kunt treffen om een straatD te maken. De krant is met veel enthousiasme ontvangen, vooral het integrale straatDbeeld inspireert veel mensen. Er zijn inmiddels 3000 exemplaren verspreid.

Tweede uitgave

Intussen merkten wij dat er rondom het verbeteren van het stadsklimaat én de praktische haalbaarheid nog veel vragen waren. In deze tweede straatDkrant gaan we opzoek naar het antwoord op de vraag 'hoe maak je de straatD?'

Partners

Deze krant is in nauwe samenwerking met onze partners ontwikkeld. De partners brachten elk -naar kunnen- kennis, tijd en/of geld in om deze tweede uitgave van de straatDkrant mogelijk te maken.

Meer weten? Neem contact op met één van de partners?

of kijk op www.destraat.nl

Buro • Bergh **AABEL**

colofon